

Dagboek v.d. Vacantie in den zomer van 1907 I

Voorbericht

Mijne bedoeling bij het schrijven van dit dagboek is, zoo goed mogelijk weer te geven wat er voor belangrijks voorviel, de uitstapjes die ik gemaakt heb te beschrijven en alles wat ik gedurende de vacantie verder gezien, gehoord en meegemaakt heb in schrift weer te geven. Ik hoop, dat ik hierin eenigszins naar wensch moge slagen.

w.g. Th.A. van Beijeren Bergen en Henegouwen

Hoofdstuk I. De dag voor de vacantie.

18 Juli.

't Is de dag voor het begin van de vacantie. Om drie uur 's namiddags gaan we met den trein naar Hengelo, om te half vijf op school aanwezig te zijn. Ongeveer 10 min. voor den aanvang der les komen we bij de school willen die binnengaan, maar - de deur is gesloten.

Geen nood. Er zijn vijf ingangen; we probeeren dus eene andere deur. Deze is evenzoo gesloten, evenals de volgende deuren.

Wat nu te beginnen? Eenige meisjes gaan reeds weg, om niet terug te komen. Weldra komt de onderwijzer per fiets aan en hij wordt ontvangen met den uitroep: "Mijnheer, alle deuren zijn gesloten".

"Dat is een lastig ding", zegt mijnheer; en hij trekt eens aan zijn sigaar, "en wie heeft den sleutel?" "De directeur, mijnheer, maar die is buiten de stad en heeft mijnheer Tiekink waarschijnlijk den sleutel gegeven." "Zoo! Kunnen we er dan nergens inkomen?" "Nee, mijnheer. We hebben alle deuren geprobeerd." "Zoo! Dat is een lastig geval. Zouden we geen deur open kunnen breken? Laten we eens probeeren." En de daad bij het woord voegende begint mijnheer aan de eerste deur te trekken en te rukken, maar niets helpt. Nu de tweede deur. Mijnheer wil trekken, maarze gaat van zelf open. Ge kunt U voorstellen hoe we hiervan opkeken. We hadden toch alle deuren geprobeerd. En mijnheer?

Wel, die dacht, dat we hem eene leelijke poets hadden gebakken.

"He! Wat jammer, dat er een deur open is. Ik wou dat we er niet in waren gekomen." Dergelijke uitroepen hoort men nu van alle kanten.

Ik sta dicht bij mijnheer, en deze zegt tegen me: "Ga, jij de andere meisjes eens roepen." "Jawel, mijnheer" antwoord ik en meteen ga ik

eens kijken waar de meisjes gebleven waren. Weldra kom ik terug met slechts vijf van de tien meisjes: de anderen waren weggegaan om pas het volgende uur terug te komen. De les begint nu twintig minuten te laat en slechts met de helft van het aantal leerlingen.

't Is half acht. De school gaat uit. We hebben vacantie! Bepakt en beladen met boeken en eene teekenportefeuille gaan we met een opgeruimd en vroolijk gezicht naar het station. "Vanavond", dacht ik bij mezelf,

"zal ik de vacantie eens inwijden, door een flinke wandeling te doen."

Maar wat drommel, waar blijft die trein toch! 't Is al een kwartier te laat! Daar komt een spoorwegbeampte ons zeggen, dat we aan den anderen kant van het perron moeten zijn. "Dat is vreemd. Dat is vreemd. Dat is

nog nooit voorgevallen. Er is zeker wat gebeurd." Deze en meer van dergelijke uitroepen worden gehoord. Maar 't gebeurde is gauw vergeten, nu de trein fluit en vertrekt. Binnen tien minuten zijn we te Enschede. Ieder spoedt zich naar huis om zich van zijne pakkage te ontdoen en om

eens wat te gaan eten ook. Thuis wacht mijn kameraad me al een half uur.

"Van avond wordt "Soli Deo Gloria" met muziek der d.d. schutterij afgehaald, want ze heeft te Diemen den 1sten en derden prijs behaald in de

3de afdeeling", zegt mijn kameraad, "ik zit je hier al lang te wachten. Ga je mee?" "Ja natuurlijk", antwoord ik, "maar eerst moet ik wat eten".

"Gauw dan maar," zegt mijn vriend. Nu, die aansporing was niet noodig, want in minder dan geen tijd was mijn maag gevuld en waren we op weg

naar het station, om naar de muziek te luisteren. Er was veel volk op de been, maar we wisten ons wel te redden. Eventjes de handen en elle-

bogen geroerd, dezen op zijn teenen getrapt en dien onderstboven gelopen en we hadden een plaatsje vooraan. We stonden goed en wel, toen de

trein aankwam. Eerst stapten er eenige polderwerkers uit, met de schop op den schouder. Met een hoeraatje werden dezen ontvangen. Daar eindelijk had je het muziekkorps. Gauw in marschorde gesteld en daar ging het

heen. De trom werd geroerd. Een harde slag op de groote trom vooraf en de muziek begon. Als een donderend geluid rolde de muziek over de

hoofden der menigte. 't Was of men geheel anders werd bij die muziek. De beenen werden lossen, de oogen glansden en op de maat der muziek ging het voorwaarts, regelrecht op "Concordia" aan. De muzikanten gingen naar binnen en langzamerhand ging de menigte uitéén en naar huis. De broer van mijn vriend kwam ons tegemoet. "Heb je 't ook gehoord? In Almelo is een ongeluk gebeurd. De trein is ontspoord. De locomotief ligt onderstboven en de machinist en de stoker zijn dood". "Ik dacht al, dat er iets gebeurd was", zei ik, "van avond moesten we in een anderen trein dan gewoonlijk." Na nog wat gepraat te hebben over treinongelukken en nog wat, zei ik allen wel te rusten en ging naar huis. Daar werd ik met een standje ontvangen, het was bij elven. Ik zei niets, at nog gauw een boterham, wenschte mijn ouders goeden nacht en ging naar bed om nog eenige uren te liggen droomen met de oogen open. Daarna sliep ik in.

Hoofdstuk II. De koningin te Hengelo.

19 Juli. Nog half in den dommel werd ik wakker geroepen. Ik sprong gauw uit de veeren en kleedde mij aan. Toen ik beneden kwam, lag er een ansicht van mijn vroegeren schoolkameraad Claus voor mij op tafel. Het was een mooie ansicht, een uitgestrekt meer, door steile en minder steile bergen omgeven. Op den achtergrond een met sneeuw en ijsbedekte berg. Hij schreef mij: "Dezen berg kun je zien 20 Eng. mijlen van onze woonplaats. Ik heb 113 uur in den trein gezeten in Amerika. Ik ben goed bij mijn oom aangekomen. Ik heb zeer veel moois gezien, o.a. bergen met sneeuw bedekt. Doe allen de groeten van mij. Groetend Claus." Aan de adreszijde gaf hij mij ook nog zijn adres: Mr. M. Claus, C/O Rev. J. J. Lucas, Lind, Wash., U.S. of America. Ik stak de ansicht in mijn zakboekje en ging aan het "déjeuner" om het eens mooi te zeggen. Daarna ging ik een paar boodschappen doen en toen was het half twaalf. Om 12.07 gaat de trein naar Hengelo en ik wou graag mee, want het koninklijk echtpaar zou de stad een bezoek brengen, ik had een abonnement in den zak, wat weerhield mij dan om niet naar Hengelo te gaan. Dus naar Hengelo. Daar waren de straten op het mooist versierd. Overal groen en nog eens groen bezaaid met rozen en oranjelinten. Bogen en eerepoorten waren langs den geheelen weg opgericht. Een goede beschrijving te geven van de keurige versiering is onmogelijk. Zoo iets moet men zien om er eenig begrip van te hebben. Dagen van te voren was men reeds bezig met alles mooi te maken. Tegenover het station, op de plaats waar de oude gasfabriek heeft gestaan, had men eene muziektent opgericht en daarom heen was een groot stuk grond met planken belegd, welke dienen moesten voor het bal champêtre, (tusschen twee haakjes waarom is daar geen echt Nederlandsch woord voor? overal treft men Fransche en Engelsche termen aan), dat dien avond gehouden zou worden. Maar met al die beschouwingen naderde de tijd, dat het hooge echtpaar zou aankomen. Ik was met een jongen uit Goor in de wachtkamer gebleven, om, zoodra de koningin en de prins aankwamen, het perron op te loopen en de hooge gasten zoo van nabij te kunnen zien. Eindelijk, daar had je den trein. Met den neus tegen de ruiten gedrukt, tuurden we naar buiten. De koningin of den prins zagen we niet; wel twee mooie wagens met het koninklijk wapen, achter aan den trein. "Kom nu niet op het perron", had men ons van te voren nog gezegd, "want dan word je er afgejaagd." Maar wat gaven wij daarom? Zoodra de trein stilstond, stormden wij de wachtkamer uit, naar de trap. Daar stonden de chef, eenige spoorwegbeambten en twee dames met een knaapje van een jaar of vijf zes, dat een mooien ruiker in de hand hield. Eenige groote kleeden waren op het perron gelegd: "Anders kreeg de koningin vuile voeten", zooals er éen zei. Daar kwam de koningin aan, het jongetje loopt op haar toe, maakt eene diepe buiging en overhandigt Haar het bouquet. De koningin neemt den ruiker aan, zegt iets en geeft den knaap de hand. Daarop volgde de prins die den knaap ook zijne hand toestak. Toen trad het knaapje terzijde en een daverend: Hoera! werd gehoord. De koningin knikte vriendelijk, de prins sloeg even aan (Hij was in generaalsuniform) en toen gingen ze de trap af, naar het rijtuig. Nu wij aan't loopen naar het eind van het perron. Daar konden we het echtpaar zien instappen, nadat het door eenige hooge heeren was ontvangen en een donderend gejuich steeg op uit de dicht op één gepakte menigte. Links en rechts knikkend en glimlachende kwam men voor de weverij van de firma Stork en Co. Dit alles konden we zien vanaf het perron. Daarna echter wipte ik het perron af, de rails over, liep de helling af en klom over het hek, zoodat ik vlak voor de fabriek terecht kwam. De vorstelijke personen gingen de fabriek binnen om alles in oogen-schouw te nemen.

Intusschen stond eene ontelbare en steeds aangroeiende menigte geduldig of eigenlijk ongeduldig te wachten tot het bezoek aan de weverij zou zijn afgelopen. Dit duurde echter nogal lang, namelijk van kwart over één tot ongeveer drie uur. Eindelijk kwam men dan toch weer tevoorschijn en voort ging het onder aanhoudend hoera-geroep onder den tunnel door naar de gieterij. Nu ging ik naar het Geheelonthouderskoffiehuis in de Brinkstraat om eens wat uit te rusten en om een glas kwast te drinken. Ik nam een krant en las daarin de bevestiging van de geruchten van den vorigen avond. Er werd gemeld, dat machinist en stoker beide dood waren, en dat de directeur van "Cecilia" aan het been gekwetst was. Van mijn vader hoorde ik later, dat men bezig was den stoker uit te zagen, daar hij vast zat tusschen de overblijfselen van de locomotief. Toen ik de krant gelezen had kwam de heer Timmer, die, zooals ik het maar noemen zal, zetbaas is in het koffiehuis, uit de fabriek thuis en vertelde van het bezoek der koningin in de weverij. "Ik moet je zeggen", zei hij tegen me, "ik ben volstrekt niet koningsgezind, maar de koningin is me verbazend meegevallen. Zoo vriendelijk! Ze kwam een beetje dicht bij een ouden man en deze raakte zoo in verlegenheid, dat hij uit zenuwachtigheid aansloeg. De aanwezigen begonnen te lachen, maar de koningin knikte den ouden man vriendelijk toe.

En dan dat loopen! Je kunt wel zien, dat ze niet gewoon is veel te loopen. Ze trippelde als een jong meisje de weverij door en de heeren, die haar moesten geleiden en die nogal zwaarlijvig waren, konden haar haast niet bijhouden. Werkelijk ze is me erg meegevallen! Zoo had ik ze mij niet voorgesteld! Ja, en dan heeft ze nog f.200.-- gegeven voor het weduwen- en weezenfonds, en f.200.-- voor het ziekenfonds! Een der firmanten, de directeur Eekers kreeg de ridderorde en een der bazen een zilveren medaille." Na deze vertelling te hebben aangehoord, ispoedde ik mij de markt over, naar het begin der Nieuwstraat, om nog eens weer de koningin te zien, terwijl Ze een rijtoer deed door de stad. Het gedrang was verschrikkelijk. Het is een raadsel, dat er geen ongelukken zijn voorgevallen. Huzaren reden af en aan om den weg vrij te houden. Maar waarom u telkens dat zien van Hare Majesteit en den Prins gemaal te vertellen. Genoeg, wanneer ik u zeg, dat ze om half zes met den trein vertrok onder een donderend gejuich en afgewisseld door het zingen van 't aloude Wilhelmuslied en het "Wien Neerlandsch bloed". Nu ging ik zorgen voor den inwendigen mensch, door een half pond daadels te koopen en op te eten. Te 6.43 vertrok ik naar Enschede, at een paar boterhammen en dronk een kopje thee. Nu wilde ik proberen, den trein van 7.25 nog te halen, om den fakkeloptocht en de verlichting te gaan zien. Ik kwam juist bijtijds op het perron om den trein voor mijn neus te zien weggaan. Dit speet me wel, maar naar huis toe te gaan tot 9.10 uur, daar had ik geen zin in, want ik wist wel zeker, dat ik dan niet meer naar Hengelo mocht. Wat nu gedaan? Wel, het beste van de twee kwaden uit naar huis gaan of loopen. Ik koos dit laatste en ging dus op marsch naar Hengelo. Ik stapte stevig door, zoodat ik in iets minder dan een uur te Hengelo aankwam. De drukte was eer toe dan afgenomen. Vele tainen waren op ouderwetsche manier verlicht of met een vreemd woord: geillumineerd. Deze illumineering (doorhaling; illuminatie) bestond namelijk uit duizenden gekleurde glazen, waarin kaarsjes brandden.

Het was een prachtig, eenig mooi gezicht, vooral waar al die lichtjes weerkaatst werden in vijvers, waarin men zelfs groote nagemaakte waterlilies liet drijven, met een glas en kaarsje er in. Op verschillende plaatsen was er concert, wat zeer in den smaak viel van het publiek, dat zich verdrong om toch de muziek te hooren. Om ongeveer half tien begon de fakkeloptocht, die mij echter zeer tegenviel, uitgezonderd vijf in oranje gekleede jongens te paard, die met twee huzaren, den optocht voorgingen. Nu was het voor dien dag welletjes, zoodat ik naar den trein ging en te kwart over tien naar huis stapte. In Hengelo zette men echter de feesten voort. Na den optocht was er bal champêtre, waaraan honderden en honderden paartjes deelnamen.

Hoofdstuk III. De Zaterdagavondmarkt.

20 Juli. Den 20sten Juli ben ik aan mijn dagboek begonnen. Den heelen morgen ben ik aan het pennen geweest. 's Avonds ging ik met mijn kameraad de markt over. Kramen met vleesch en vet wisselden af met kramen met kersen en aardbeien. Hier kon men gerookte bokking en paling koopen, ginder weer gezouten haring en scharretjes. Vooraan stonden eenige tafels met visch, waarnaast weer een kraam met kaas en daarnaast weer sigaren. Achter de kramen

kramen hadden de groenteboeren hunne zakken aardappelen leeggeschud en schreeuwden om het hardst: "Mooie muizen, ze kommen van Enkhuizen. De groote een kwartje, de kleine drie stuivers." Een eindje verder stond een vrouw een koopman af te dingen op een stuk vet. "Dertig cent 't pond zöj 't hebben", zegt de slager. "Nee dat 's mie te duur", antwoordt het vrouwtje. "Nou ie mut zölf weten, 't is echt nierenvet." "Echt klierenvet", schreeuwt een kwajongen er tusschen in.

"Wat wol ie der dan veur gev'n?" vraagt de slager. "Een kwartje", zegt de vrouw. "Veur dien gatje", antwoordt de koopman, en achter zijn kraam gaande laat hij de vrouw onder het gelach der omstanders achter. Weer een eind verder zagen we op een stoel achter een met fluweel bekleed tafeltje een jood staan. Voor hem stond op de tafel een kistje met occarina's. Over de tafel was een boog aangebracht, in welks midden een kastje met medailles hing. Rondom den koopman stond eene zich verdringende massa volk. Wij voegden ons er ook bij en zochten een plaatsje vooraan te krijgen.

"Geachte heeren en dames, boeren, burgers en buitenlui", zoo begon de koopman, "voor ik begin één woordje, en dat is: As je nouw geen taid heb, den ken je opsodemerakelen, want voordat ik jullie wat verkoop, mot ik ja wat vertellen. Dit doen ik, omdat er wel es een boer kon komme en zegge: "Koopman geef main zonaccariner van je", en dat ie er dan op wil spele. Hij probeert het, (de koopman blaast eerst op het eene gesloten eind, dan op het andere en daarna op het mondstuk) en hai ken niet spele. Hai probeert het nog es anders (de jood plaatst twee vingers op de gaten aan de onderzijde) en der komt geluid uit. (De koopman maakt allerlei klanken door elkaar). Nou ken die spele hè? Nee, nouw ken die niet spele! Den zegt zon boer: "Koopman je heb me bedroge." Daarom geachte burgers en burgeressen, eerst eens een woordje vooraf. (Hij speelt heel vlug en buitengewoon zuiver een opgewekt stukje). Kaik, mense, zoo ken jullie 't ook. En niet alleen op één occarina, neen, je ken het ook op twee en drie, luister maar eens, dan zal ik de huzarenmarsch eens spelen. Maar as ik me vergis, den mot je me niet uitlache, want een poot met vier paarde... och ik bedoel een paard met vier pöte ken ook wel eens struikete." "Koopman, geef mij maar zoo'n occarina", roept een jongen. "Nee, jonge, ik heb nou geen taid, wacht nog maar een half uurtje of kom anders 't volgende jaar es weer. Nou, mense, opgelet dan. (Hij speelt vlug op twee occarina's een vroolijk wijsje). Zooken ik het ook op drie en zoo ken jullie het ook. Maar as ik daarmee deur ga, den staan jullie hier morge en overmorge nog, want as me smoel maar een beetje grooter was, den stak ik er vijf en twintig tegelijk in. Nou zel jullie zegge: "Die koopman ken goed lulle, hai ken het nou eenmaal, maar wai kenne 't niet: Daarom zel ik het jullie leere. Kaik es, hier heb ik een plankie. "Ja, maar", zel jullie zegge, "zon plankie heb ik ook wel". Nou in dat plankie zit de kunst niet, maar op dat plankie staan cijfers nul, één, twee, drie, vier, vijf, zes en zeve." "De cijfers ken ik d'r ook wel opzette", zegt misschien één van jullie. Maar die cijfers diene ergens voor... toe jonge een endje achteruit asjeblijft, je gooit main met me tafeltje en al haast ondersteboven... en op de oocarina staan ook cijfers. Kaik nou es hier staat nouw één, twee, zeven, drie, nouw zel ik dat es spele: één-tu, twee-tuu, zeven -tuuuuuuu, drie tuuu." En zoo onderwijst de koopman de menigte, totdat hij zegt: Ziezoo, nouw wete jullie d'r genoeg van. Koop je zon occarina bai me, dan kraig je d'r een papier bai, hoe je je vingers mot plaase. Wie mot er een occarina hebben. Ik heb één woord en één prijs, ik laat me niet afdinge, de prijs is vandaag vijftien heele cente. Aan arbeidsloon zit er meer an.

De mense die gepasseerde Dinsdag een kwartje hebbe betaald motte niet kwaad zain. Ik staan hier vandaag voor het laatst, misschien kom ik over een paar jare weer eens terug. Wie mot d'r nou nog een occarina?" Tientallen handen met 15 cnt. worden naar den koopman uitgestoken en deze heeft binnen korten tijd een groote ruimte in z'n eerst volle kist gekregen. "Main adres wete jullie zeker, en voor die het niet wete zeg ik het nog eens, het staat trouwens op de briefies, die ik bai de occarina's geef, main adres is :Amsterdam, in de Jodebuurt, zes hoog en vijf laag, een kwartje de heele week en de stank voor niks.

Ik ken die

Ik ken die occarina's voor drie stuivers verkoope, omdat ik geen maide en knechs heb, ik betaal geen groote ruite, geen groote huur en geen grootebelasting en daarbij ben ik geheelonthouwer boven me neus. Wie mot er nou nog een occarina hebben? 't Is zoo half tien en den: wordt de markt gesloten. As je d'r dus nog een hebbe mot, dan mot je gauw zain." Zoo redeneert de koopman steeds voort. Hij heeft een goeden dag, want zijn voorraad is zoo geslonken, dat men den bodem van de kist kan zien. Wij hebben echter geen tijd meer, want we moesten "eventjes gauw" een boodschap doen en we verlaten het marktgewoel.

Hoofdstuk IV. Toebereidselen tot de komst van het Koninklijk echtpaar en nog wat vooraf.

21 Juli: Heden viel er niet veel belangrijks voor. Met mijn kameraad deed ik een paar wandeltochtjes. Maar toen we tegen den avond naar huis gingen, kwamen we een paar agenten op de fiets tegen, die als dol reden. Wij er natuurlijk achteraan. Het leed geen twijfel, of er was wat te doen. In de verte zagen we een massa volk voor een café. We hoorden daar, dat een paar belhamels de ruiten ingeslagen hadden en dat er ruzie was geweest; maar bij de komst der agenten waren de vechtersbazen op den loop gegaan, met de politie op de hielen. We wachtten even en jawel, daar kwamen drie agenten aan met een der kerels. Om iedere pols had men een ketting sterk aangehaald en voort werd hij gesleept over den weg. Dat kon het volk niet langer aanzien. Het riep, dat de kerel moest loopen, of dat men hem anders moest dragen of rijden. Even stilgehouden, gevraagd of hij loopen wou, neen. Dan maar weer gesleept. Voort ging het. Een gapende wonde in het hoofd en de oogen woest in hunne kassen rollend werd de vechtersbaas voortgetrokken. Wel beproefde hij door te trappen en zich in allerlei bochten te wringen, om los te komen, maar dit verergerde zijn toestand. De boeien werden telkens strakker aangehaald. Daar probeerden eenige mannen, den kerel te bevrijden, maar de derde agent, lang niet malsch, trok zijn sabel en sloeg er op los. Een der mannen werd over de beenen geslagen, zoodat hij zoo vlug hij kon weghinkte. Nu werd er met een schoen gegooid. Deze werd in beslag genomen en voorwaarts ging het. Er bleef een spoor op den weg achter, waarlangs de vechtersbaas gesleept werd. Spoedig was de naastbijzijnde politiepost bereikt en hier werd de baas vooreerst geborgen.

22 Juli:

De 22sten Juli was mijne moeder 41 jaar oud. Ze werd door ons allen hartelijk gelukgewenscht en eenige cadeaux werden overhandigd. Het bekende liedje werd herhaaldelijk gezongen: Moeder is jarig, Wat zijn we nu blij.

Dat God haar moog' sparen, Voor u en voor mij.

De Schepper, hierboven, Die alles zoo geeft,

Wij danken U allen, Dat moeder nog leeft.

's Middags om twee uur zouden we groen halen, om de Diezer- en Willemstraat te versieren. Te twee uur stonden we gereed, met bijlen gewapend. De wagen was er, maar het paard ontbrak nog. Te drie uur kwam de baas met het paard, maar tot onze teleurstelling moest de baas nog een uurtje venten. Dit uurtje werd twee uren, zoodat het vijf uur was, voor we vertrokken. We waren met ons tienen. Hortend en stootend ging het over den hobbeligen weg. 't Was alsof we geradbraakt werden. Het hokte ons in de keel. Drie kwartier buiten de stad vonden we de eerste kwakels, die het voordeel hebben boven dennen, dat ze niet als deze, hunne takken naar buiten uitzenden, maar naar boven en ze blijven ook veel langer groen. De eerste kwakels die we vonden waren niet meer dan een voet hoog. Ze waren gauw afgehakt en opgeladen. Vlak bij vonden we een heel huisraad onder een groot zeil. Dit behoorde zeker toe aan een zwerver of aan een inbrekersbende of zoo iets. Bij nader onderzoek bleek het van alles te bevatten: een koffiekam, een paar kommetjes, een stuk van een ijzeren kam, een bakje met zeep, een paar half versleten schoenen, een bak met ten deele geschilde aardappelen, een rok, kortom alles wat verder tot een zwervershuisraad kan behooren. Alles werd onderzocht. In alle hoeken en gaatjes werd gekeken, maar geld vonden we niet. Maar we hadden geen tijd meer en gingen dus verder. Eerst besloten we den boel mee te nemen en naar 't politiebureau te brengen, maar daar zagen we van af, omdat dit te veel plaats innam op de kar. We gingen dus weer verder. Ongeveer een uur buiten de stad hadden we een heideveld vol prachtige kwakels, waarvan sommige twee à drie meter hoog waren. In korten tijd was de wagen volgeladen. Maar dit had ons moeite gekost. We moesten door hei en wei

en wei en wildernis sabbelen en slapen de kwakels naar den wagen. Soms moesten we er tien minuten ver mee sjouwen, want de wagen moest op den weg blijven. Bij het hakken sloeg een der jongens zich in den duim, zoodat het voorste lid er bij hing, maar daar werd niet omgegeven. 't Was immers voor de Koningin. Toen de wagen volgeladen was, zoo hoog als een voer hooi, gingen we den terugtocht aanvaarden. Bij het "meeriet" stond een kroegje, daar werd aangelegd en we konden bier drinken zooveel we lustten. Toen weer op weg. Allen gingen we boven op het groen zitten, zoodat dit vastinegedrukt werd. En toen aan het zingen van liedjes als: "Oranje boven", het Wilhelmus, "Wien Neerlands bloed", verscheidene liederen uit den boerenoorlog, etc. Tien minuten van de stad werd weer halt gehouden. Een winkelier werd geroepen met een kistje sigaren. Ieder mocht er één uithalen. Het kistje werd weerom gegeven en tien sigaren werden betaald. We reden weer verder, toen één der jongens vroeg, hoeveel er betaald waren. "Tien", was het antwoord. "Ik alleen heb er meer dan tien", antwoordde de eerste stem. En hij was niet de eenige. Van het volle kistje waren er niet meer dan ong. 10 overgebleven. "Dat is niet eerlijk", zei de voerman. "Vandaag is niemand eerlijk, de kwakels hebben we toch eigenlijk ook gestolen, al is't ook voor 't grootste deel in Pruisen. En daarbij, hij moet ook wat voor de Koningin overhebben. Verder werd er niet meer over gesproken en hotsend en tegen elkaar aan bonkend kwamen we onder geschreeuw en gejoel de stad binnen. We werden met gejuich ontvangen. Onze kelen waren heesch geschreeuwd. 't Paard, dat dezen dag ook wel niet vergeten zal, kreeg voor deze gelegenheid eene extra portie haver. 't Was nu ongeveer negen uur. Met ons allen trokken we den wagen met groen door eenige straten, en zetten hem toen binnen eene afgesloten ruimte neer. Daarna gingen we, een sigaartje rookend en gezellig koutend, naar het station, om een muziekcors af te halen. Dit kwam echter niet met dien trein mee, maar een uur later. We wachtten er echter niet op. We gingen naar huis en naar bed, om den anderen morgen vroeg wakker te zijn.

23 Juli: 's Morgens om vier uur werd ik door mijn kameraad wakker geroepen. Ik slaap namelijk aan den straatkant, en altijd met de ramen open. Ik lag nog heerlijk te slapen, doch sprong bij 't eerste geroep het bed uit, en zeide dadelijk te zullen komen. Toen me gauw aangekleed, gewasschen, gegeten en gedronken en te kwart over vier stond ik bij mijn kameraad in huis. De wagen met groen was reeds afgeladen. De koffie was klaar en met menigen kwinkslag, ten koste van vroege fabrieksgangers of andere werklui, spoelden we een kopje heete koffie naar binnen. Daar knapten we van op. De slaap was nu geheel verdwenen. De bijlen werden nog eens gescherpt en tegen zes uur gingen we weer de stad uit, het veld in. We namen nu ook een groote vlag mee, om dien op den wagen te zetten bij de terugkomst. Daar zagen we aan den kant van den weg tusschen andere struiken een mooien kwakel staan. Dat moest de eerste zijn. Eenige forsche slagen met den grootsten bijl en daar lag hij tegen den grond. 't Was een pracht exemplaar. Dit goede begin voorspelde een ruimen oogst aan kwakels en palamieten. Toch hadden we dien eersten kwakel laten staan, als we vooraf geweten hadden, dat er een nest sterk verbroedde goudvinkeieren in zat. Eerst toen de kwakel omviel vloog de moeder luid schreeuwend er uit en vielen de eieren stuk op den grond. De helft der jonge goudvinken zat reeds buiten de eieren. We hadden echter geen tijd meer en gingen verder. We vonden dezen keer nog mooier groen dan de vorigen dag. Er was namelijk een jongen uit de buurt meegegaan, die de wegen en paden en bosschen daar in den omtrek op zijn duimpje kende, doordien hij zes dagen van de week "in het veld" was. Naar hij ons vertelde had hij daar in de buurt ook nog een twintigtal strikken staan. Die jongen dan wist een heel bosch kwakels, maar daarvoor moesten we een uur omrijden. Dit hadden we er wel voor over. Bij 't bosch gekomen vonden we zijne woorden bewaardheid. Er stonden kwakels bij hoopen en prachtige! Drie gingen er aan het hakken, de anderen moesten het groen naar den wagen slapen, waar het door den voerman stevig werd opgepakt. Eindelijk kon er niet meer op den wagen. Hij was nog hooger geladen dan den vorigen keer. Eventjes werd er gerust, toen gingen we met z'n beiden een bos bloemen plukken, om daarmee het paard op te sieren. Deze waren spoedig gevonden, want buiten, in de wildernis, tusschen struiken, heide en bosschen staan ze bij hoopen, prachtige, heerlijk riekende bloemen.

Daarna werd....

Daarna werd de terugtocht aanvaard. Een drie kwartier van de stad werden een paar prachtige berken omgehakt en boven op den wagen gezet. Onderweg kwamen we de vrouw van "Klungel Bets" tegen, een zwerfende vrouw, wie vermoedelijk den gevonden huisraad ook toebehoorde. Dicht bij de stad werd de vlag gheschen. We hadden haar aan een spar van een meter of vier, vijf vastgebonden. Evenals den vorigen dag werden we met gejuich ontvangen. We kwamen te tien uur aan. 's Morgens om zes uur waren reeds eenige timmerlui aan het werk gegaan, om het groen van den vorigen dag aan palen en latten vast te sjoeren. Toen we aankwamen was al het groen ongeveer gebruikt aan drie eerebogen en aan eenige guirlandes. We kwamen dus mooi op tijd om de arbeiders en arbeidsters van nieuw groen te voorzien. Den geheelen dag werd er doorgewerkt. 's Middags om vier uur gingen weer acht man er met den wagen op uit om nog meer groen te halen. Ik was niet van de partij, omdat ik vlaggen moest halen van Hengelo. Reeds was er iemand vóór mij heengegaan, maar we waren bang dat hij ze niet alleen op de fiets kon dragen, want er waren vijftig vlaggen. Deze vrees was overbodig, daar ze goed vastgesjord waren op een stelletje voor aan de fiets. Ik behoefde dus niet te helpen dragen, maar kwam hem een eind achter den Broeierd tegen, waarna we samen terugreden en ijverig gingen meehelpen aan het maken van guirlandes. Eenige meisjes uit de buurt waren bezig rozen te maken, om die in de eerebogen en guirlandes te steken. De wagen met groen kwam ongeveer te acht uur aan. Onderweg hadden ze nogal plezier gehad, ofschoon ze niet zoo veel groen hadden als den vorigen keer. Bij een boer, die tevens een stille kroeg had, stonden een paar prachtige kwakels vóór het huis. Die moesten ze zien te krijgen, maar hoe? Wel daar was gauw raad voor. Een der jongens ging naar binnen en bestelde een borrel. De meid was alleen thuis, de boer en zijne vrouw waren naar de stad ter markt. Dat trof. Terwijl de meid den jongen een borrel inschenkt, hakken de anderen de kwakels om en gooien ze op den wagen. Daar komt de meid naar buiten stuiven, maar te laat! De kwakels liggen op den wagen en deze wordt in draf voortgetrokken door het paard. Nu gaat de meid weer het huis binnen, om den jongen te helpen. Deze heeft zijn borrel echter al lang op en heeft er intusschen nog een paar ingeschonken en opgedronken. Als de meid binnenkomt is hij reeds door de achterdeur het huis uitgelopen, natuurlijk vergeten te betalen, en zit hij binnen twee minuten weer op den wagen. Als de meid weer buiten komt, kan ze den wagen nog net achter een bocht van den weg zien wegrijden. Het gejoel en geschreeuw kan ze echter nog langer hooren. "Zukke vervleukte stadsleu komt oe hier den boel kapot maken en zoekt oe de klaore oet de flesch der bie en dan vergit ze ook nog te betalen ook nog" Ondertusschen waren we nog steeds druk met versieren. Tegen half elf gingen we bij clubjes van drie vier man een glaasje bier drinken. Het werd gauw naar binnengewipt, want om half elf was het tijd om te sluiten. Nu hadden we al heel wat slingers (zooals we de guirlandes noemden) klaar en gingen we ze aan de huizen vastmaken. Dat was een gedoe! Er was nog bijna een ongeluk bij gebeurd. Een der jongens was namelijk op een hoeksteen van een voorgevel geklommen om daaraan het touw vast te maken. Hij zat daar zoowat vijf meter boven den grond en bij het aanhalen van het touw werd de steen haast ondersteboven getrokken. Hij wankelde al, maar de jongen, die er op zat, behield zijne tegenwoordigheid van geest en greep zich juist bijtijds aan de kroonlijst van het huis vast. De steen bleef nu staan en de jongen maakte dat hij van die gevaarlijke plek afkwam. Toen was het ongeveer één uur 's nachts.

24 Juli: We trokken onze jassen aan en gingen met z'n allen de stad door, om eens te zien; hoe het er in de andere straten mee stond. Onderweg kwamen we een paar agenten tegen, die zeiden, dat we wel de stad door mochten, maar dat we niet mochten zingen. We antwoordden natuurlijk, dat we ons stil zouden houden; maar toen we een pas of tien verder waren, begonnen we weer te zingen en te schreeuwen, dat het zoo'n aard had. Ongeveer twee uur kwamen we weer thuis. Ik dacht er eerst aan, met een ladder in huis te klimmen, omdat ik toch altijd de ramen open laat staan. Daar zag ik echter weer vanaf, omdat mijn ouders dan wel konden denken, dat er inbrekers aan het werk waren. Mijn goede ouders wou ik natuurlijk niet wakker maken. Ik ging dus bij een broer van mijn kameraad slapen. Dat was half drie. Binnen tien minuten sliep ik, wat anders nooit het geval is. 's Morgens om vier uur werd ik wakker door geroep en geschreeuw op straat.

Ik het bed...

Ik het bed uit! Te drommel, daar hadden ze mij laten slapen en zelf waren ze alweer aan den gang! Maar ik had gezweet in dat uurtje slapen. Mijn hemd kon ik wel uitwringen. Toen ik het bed uitging werd ik ijskoud, door het zweet, dat nu afkoelde. Ik kleedde mij als de wind aan, waschte mij en daarna ging ik de straat op, weer helpen. Tegen half zeven gingen we wat eten. Ik ging even naar huis om te kijken, hoe of ze 't daar maakten. Nou, ze waren bang geweest, dat ik het te pakken zou krijgen. Mijn goeie moeder had niet kunnen slapen en was om half drie nog op straat geweest, om te kijken of we nog aan 't werk waren. We waren toen net in bed. Ze maakte gauw een groote kop cacao voor me klaar, kookte een paar eieren, allemaal omdat ze bang was, dat ik het te kwaad zou krijgen. Wat zoo 'n moeder, al niet voor de kinderen doet! Maar intusschen was het zeven uur geworden. Dus, weer druk aan den gang. Eventjes voor zeven werden we door den heer Plettenburg afgefotografeerd. Er waren ook een paar huzaren bij. Om half acht gingen we, mijn kameraad en ik, naar Hengelo om rozen te halen, omdat er heel wat te kort kwamen. Daar aangekomen, moesten we in de boomen klimmen om de rozen en papieren slingers er uit te halen. Met een vijftigtal rozen gingen we weer weg. Bij den Broeierd werd een glas kwast gedronken, en daarna stevig doorgefietst naar Enschede. 't Was toen half tien. De versiering was nu voltooid, op de lampions na. Deze werden, samen drie honderd, door de jongens aan de guirlandes opgehangen, zoodat te elf uur alles voltooid was.

Hoofdstuk V. Het Koninklijk Echtpaar te Enschede.

Om twaalf uur ging ik naar huis om te eten. Om één uur moest ik mijn vader eten brengen. Ik zou de Koningin en den Prins dus op het perron kunnen zien aankomen. Maar het perron was afgesloten, niemand mocht er op. Te half twee kwam de trein aan. Met den neus tegen de ruiten gedrukt kon ik de Hooge Gasten zien uitstappen. Ze werden ontvangen door den commissaris der Koningin en den burgemeester, welke laatste een kort woord tot Hen richtte. In de wachtkamer werd Hare Majesteit een ruiker aangeboden door Annie Bergsma. Daarna stapte het Koninklijk Echtpaar met het gevolg in de gereedstaande rijtuigen. Met donderend hoera-geroep werden de vorstelijke personen ontvangen. De Koningin, in wit wandeltoilet, knikte voortdurend, en de Prins, in generaals uniform, klein tenue, sloeg telkens aan. Het gejuich en gejubel der menigte verzegelde Hare Majesteit en den Prins, waar ze reden. Van mond tot mond plantte zich het hoera-geroep voort. Van het station werd gereden den Stationsweg over, daarna werd de Hengelosche, en Haaksbergerstraat gevolgd tot de fabriek der heeren Jannink. De fabriek was aan alle kanten met vlaggen en wimpels behangen. De hoofdingang was versierd met palmen, bloemen en guirlandes. De Koningin en de Prins werden welkom geheeten door den oudsten firmant met de volgende woorden: "Majesteit! Koninklijke Hoogheid! Ik heet U welkom in onze fabriek. Het is voor ons eene groote eer, dat Uwe Majesteit deze fabriek heeft mede uitgekozen om U op de hoogte te stellen van de textiel-industrie te dezer stede. Sedert Uwer Majesteits eerste bezoek aan Enschede, in gezelschap van Hare Majesteit de Koningin-Regentes, heeft de katoennijverheid hier eene hooge vlucht genomen, hetgeen U bij het doorwandelen der fabrieken zult ontwaren."

"De goederen der Enschede'sche fabrieken worden thans naar alle werelde-deelen verzonden, Ik stel Uwe Majesteit voor, nu met de bezichtiging der fabriek te beginnen, onder geleide van mijn'zoon Gerhard."

Nu nam de rondgang door de fabriek een aanvang. Het hooge gezelschap richtte zich eerst naar de prachtige machinekamer, waar een tandem-compound van 1600 P.K. (deze kolossale machine, geleverd door de heeren Stork te Hengelo, heeft b.v. een vliegwiel (7.20 M middellijn) van 40.000 KG zwaarte) machtig aangrijpt. Dit bonkig gevaarte, dat in al zijne onderdeelen glom en fonkelde, en door ontzaglijke vuren, in de daaronder gelegen verdieping gelegen, gevoed wordt, brengt door 28 manilla-hennep riemen de beweging over naar de verschillende zalen. In de daaropvolgende mengzaal waren verschillende katoensoorten uit Amerika, Egypte, Eng.-Indië en uit onze Koloniën, nl. van Borneo en St. Eustatius, ten toon gesteld, en eene étalage gemaakt van katoen in hare verschillende stadiums van bewerking, om de hooge bezoekers direct een idee te geven, van wat Zij zouden te zien krijgen. In deze zaal zat eene oude

In deze zaal zat eene oude ^{vrouw} te spinnen op een spinnewiel, zoodat H.M. en de Prins hier de meest primitieve wijze van spinnen zagen, om straks kennis te maken met de meest moderne wijze van vervaardigen van katoenen garen. Hier werd door de geleiders uitgelegd, hoe op de eerste machine, de baalbreker, de katoen, die uit de balen wordt genomen, tot kleine stukken wordt getrokken en naar een der menghokken wordt getransporteerd, waar 50 balen dooreengemengd worden, en waaruit de katoen nu wordt neergelegd op de hoppenfeeder, die ze regelmatig toevoert naar den exhaust-opener, die de katoen zuivert en aan eene rol opgewikkeld aflevert. Deze rollen worden op de volgende slagmachines verder gezuiverd en weer in den vorm van eene rol gebracht, welke rollen nu gebracht worden in de kraszaal. Hier zagen de hooge bezoekers, hoe op de krassen de katoen wordt gezuiverd en uitgekamd en afgeleverd in den vorm van een band, dat in groote kammen wordt opgewikkeld, welke kammen geplaatst worden achter de strekmachines, waar het band wordt gedoubleerd en uitgerekt, en de vezels parallel naast elkaar gelegd. Op de daaropvolgende grofflijer wordt het band uitgerekt en los ineengedraaid, en opgewikkeld op eene houten klos, welke klossen verder op de middelflijers en daaropvolgende fijnflijers worden uitgerekt en ineengedraaid. De klossen van de fijnflijers, voorgaren genoemd, worden op de bovenverdiepingen versponnen tot het eigenlijke garen. Op de bovenzalen werd uitgelegd, hoe door de Selfactors (machines van 40 M. Lengte) het voorgaren wordt gesponnen tot uitslaggaren, z.g. cops, waarvan er 1200 tegelijk op eene machine worden gesponnen. Van de Selfactorzaal begaf de hooge stoet zich naar de throstlezaal, waar op de ringmachines het kettinggaren of de schering wordt gesponnen, het garen, dat in de lengte van de stof loopt. De klosjes van de ringspinnmachines worden vervolgens op de kruisspoelmachines op geperforeerde papieren hulzen opgewikkeld, om dan te worden geverfd of gebleekt of op groote papieren klossen opgewikkeld, die dan geplaatst worden in het scheerraam, waar 400 à 500 draden op eene groote rol (scheerboom geheeten) worden opgewikkeld. Nadat H.M. en de Prins deze verschillende bewerkingen met groote belangstelling hadden gadegeslagen, begaven zij zich naar de sterkerij, waar op de sterkmachines aan het garen van 4 of 5 scheerboomen een soort pap wordt gestreken, om het garen sterker en gladder te maken, waardoor het gemakkelijker weefbaar is. Het gepapte garen wordt in de machine door heete lucht gedroogd en vervolgens op eene ijzeren rol opgewikkeld. Deze groote rollen, kettingboomen genaamd, worden naar de weverij gebracht en daar wordt het uitslaggaren er in dwarse richting doorheen gewerkt. Nadat nu de Spinnerij geheel bezichtigd was, begaf de stoet zich over de throstlezaal terug naar de weverij, waar in het voorgebouw verschillende soorten goed, die de firma maakt, waren tentoongesteld. Hier werd nog door een zoontje van een der firmanten H.M. bloemen aangeboden, welke minzaam werden aanvaard. Bij de aandraaiers, die de oude kettingdraden aan de nieuwe bevestigen, werd een oogenblik stilgehouden en toen de weg vervolgd door de groote weverij, waar ongeveer 1100 weefgetouwen kleppen en verschillende soorten goed produceren. Uit de weverij gekomen begaven de hooge gasten zich naar den uitgang. Hier werd door eene deputatie van zes meisjes aan Hare Majesteit een bouquet aangeboden, waarvoor H.M. vriendelijk dankte. Allereerst waren ook in de fabriek op machinedeelen en getouwen door de arbeidsters kleine oranjeversieringen of ruikertjes aangebracht, hier en daar onderhield de Koningin zich minzaam met het arbeiderspersoneel. Zoo werd op vriendelijken toon het oude moedertje aan haar weefstoel toegesproken; ook tot het meisje, dat de knopen zoo vlug en handig hechte, werden eenige vragen gericht. In de heele fabriek was het éen juichen en zingen -zelfs toen het bezoek was afgelopen begaven zich velen op het platte dak der fabriek en zongen lustig vaderlandsche liederen bij het vertrek van het Koninklijk echtpaar. Onder een oorverdoovend gejuich tóog thans de stoet naar de fabriek der firma Scholten. Deze zaak dateert reeds van het begin der vorige eeuw, toen er van stoommachines nog geen sprake was en de weefsels uitsluitend op het handgetouw gefabriceerd werden van het inheemsche artikel vlas. Oorspronkelijk opgericht onder den naam T. Lammerink en Zoon werd deze later veranderd in den tegenwoordigen firmanaam. Tot voor circa 15 jaar werden uitsluitend ruwe goederen gemaakt. Sedert dien tijd legde de firma zich geheel toe op den aanmaak van bonte goederen en katoenflanel. De fabriek moest herhaaldelijk worden uitgebreid, om aan de steeds toenemende vraag naar deze artikelen te kunnen voldoen, welke naar de meest verschillende landen worden uitgevoerd.

De hooge bezoekers werden door den oudsten firmant welkom geheeten met de volgende woorden: "Majesteit! Het was ons hoogstaangenaam de tijding te mogen ontvangen, dat Uwe Majesteit besloten had bij Haar bezoek aan Enschede ook onze fabriek te bezichtigen. Uwe Majesteit gelieve de verzekering te ontvangen, dat dit bezoek zoowel door ons personeel als door ons zelve ten zeerste op prijs wordt gesteld. Mijn neef zal de eer genieten Uwe Majesteit bij de bezichtiging der fabriek te begeleiden. Nadat de firmanten aan de vorstelijke bezoekers waren voorgesteld, werd door het dochttertje van een der firmanten Hare Majesteit een bouquet aangeboden. Daarop nam het bezoek aan de verschillende afdelingen der fabriek een aanvang, waarbij H.M. werd begeleid door J.F.Scholten en de Prins door den heer J.B.Scholten. Deze fabriek heeft de nieuwste methode van verven, n.l. de copsververij, welke belangrijk korter duurt dan die der strengen, hetwelk nog voor enkele kleuren in kuipen moet plaats hebben. De interessante copsververij, alsmede de bleekerij, waren het eerst aan de beurt van bezichtiging. Ook de verdere behandeling van 't schering- en inslaggaren in de twijnerij en spoelzaal (hier ontwaart men geen as, wiel of riem, alles wordt door electriche motoren gedreven) werd ook hier gevolgd, waarna het weven van flanel en allerhande damesstoffen in de met 700 getouwen loopende weverij met groote belangstelling werd gezien. De appreteerderij, waar het flanel wordt gepapt, z.g. "veredeld", de sterkerij, de scheerderij, alsmede de ruwerij, waar aan sommige stukken een wollig voorkomen wordt gegeven, het stukkenkantoor, waar het goed wordt gekeurd, de groote pak- en verzendkamers, 't werd alles nog bekeken om een zoo volledig mogelijk overzicht van den gang van zaken te verkrijgen. Bij 't verlaten der fabriek werd H.M. eene bloemenhulde aangeboden door eenige arbeidsters. Onder luid gejubel trok de stoet verder. In de Koningstraat werd bij een fraaie eereboog (dezelfde die in Hengelo had gestaan) halt gehouden en werd H.M. een ruiker aangeboden, welke met vriendelijken groet en een hartelijk woord van dank werd aanvaard. Daarna ging het door de prachtig versierde Diezer- en Willemstraat. In de Kalandersstraat, ter plaatse waar 7 Mei 1862 (daags na het bezoek van wijlen Z.M. Willem III) werd onder de eereboog eene fraaie bloemenhulde overgebracht, (gebracht, een hulde overhandigt men niet!!!) waarvoor H.M. haar hartelijken dank betuigde. Langs een haag van menschen, uit welke dicht opéengepakte menigte éen lang aanhoudende juichtoon opging, trok men langs de Gronausche- en Lipperkerkstraat naar "Transvaal", een der fabrieken der firma Van Heek en Co. Aan den Bothof gekomen sprong terstond in 't oog de aardig bedachte en met kunstzin ontworpen eereboog, waarin het woord "Welkom" flink uitkwam, geheel vervaardigd uit dezelfde stoffen, welke in de dekenfabricage worden verwerkt. Met alle kleuren van het spectrum- van hoog rood tot geel en groen en blauw en violet- de sierplanten en de oranjester, maakte de boog in al zijn omvang een alleraardigsten indruk aan den ingang van het zoo uitgebreide complex fabrieksgebouwen. Bij den ingang dezer fabriek "Oostburg" geheeten, werden, na voorstelling der firmanten, in een daarvoor met draperieën en sierplanten hoogst elegant ontvangstsalon, aan de vorstelijke bezoekers eenige ververschingen aangeboden. Daarna nam de bezichtiging der fabriek een aanvang. De werkzaamheden in de fabriek, welke in gewonen gang was, werden thans met groote aandacht gevolgd. In de z.g. "duivelskamer" ziet men, hoe de Amerikaansche katoen in eene machine, genaamd "Crighton opener", gereinigd en geplukt wordt; de wagentjes vol gezuiverde katoen, elk inhoudende ongeveer 1200 KG, worden over rails naar den reusachtigen verfketel gevoerd en de katoen met wagentjes inclus door oververhitten stoom geverfd- thans koos men de geliefde oranjekleur- daarna door de centerfugemachine gewrongen en door een kolossalen heete-luchtkoker gedroogd. De in 60 verschillende kleuren geverfde katoen treedt thans de spinnerij binnen; met aandacht werd nagegaan, hoe in de zelfvoedende kras- en door de condensor spinmachine de katoen tot sliver en daarna tot draad wordt gevormd, welke, na getwijnd te zijn, geschikt is om geweven te worden. Thans werd de weverij bekeken, het lokaal, waar het geraas en gekletter, het gesuis en gerommel alles doet verstommen, waar de rustig bezig zijnde wevers en weëfsters, te midden van een samenstel van raderen en riemen, blinkende machinedeelen en rollende spoelen, de macht toonen der textielindustrie. De producten hunner handen- 60 duizend deken hier worden hier

worden hier per week vervaardigd- hebben naam gemaakt op de wereldmarkt, en worden dan ook naar alle hoeken der aarde verzonden. Alle kleuren in hare grootste verscheidenheid van tinten en nuances boeien hier het oog; eene kleurenpracht in hare bontste megeling windt en wiegt en wringt zich hier tusschen machines van de allerlaatste technische vervolmaking- en toch spreekt uit dezen schijnbaren chaos van oorverdoovend geklepper de grootste regelmaat van nijveren arbeid. De werking der automatische wisselgetouwen en het ruwen, 't werd alles met groote nauwgezetheid nagegaan. Daarna bracht eene lift de vorstelijke gasten naar de vierde verdieping, naar de decarteerderij, waar de dekens worden nagezien, doorgesneden en gezoomd- de mooist geschakeerde en meest dure soorten zelfs met groen zijden lint- om ten laatste in de pakkamer, ter verzending gereed, aan te komen. In deze pakkerij troonden twee stoelen, waarop de hooge bezoekers plaats namen, terwijl 330 dekens hydraulisch in een baal van betrekkelijk geringe afmeting werden geperst. Van hier werd de fabriek verlaten, en begaf 't vorstelijk echtpaar hoogst voldaan zich in de hofrijtuigen, langs de fabriek tusschen oranje- en vlaggedoek naar de eerepoort, waarin van deze zijde te lezen was: "Tot weerziens". Bij 't vertrek vernam men, nadat H.M. een tweetal fraaie dekens waren aangeboden, dat den burgemeester de aanzienlijke gift van f.1000.-- was terhandgesteld voor 't Ziekenfonds van Enschede en Bonneker. Door de fraai versierde Oldenzaalschestraat, waar de verlichte gasversiering bij de firma Tattersall "Oranje boven" en "God zegene onze Koningin" de aandacht trok, werd bij den ingang der Wilhelminastraat halt gehouden, en overhandigde een jongen, uit naam van de jongens der Wilhelminastraat, H.M. een ruiker, waarvoor H.M. recht hartelijk dank betuigde. Terwijl een muziekkorps op eene estrade (door de feestcommissie der Oldenz. straat opgesteld) het Volkslied speelde trok de stoet verder langs het versierde Raadhuis en over de Markt, waar het muziekkorps der d.d. schutterij het Wilhelmus speelde, naar de Fabrieksschool. Nadat H.M. eene bloemenhulde was aangeboden, werd de commissie en het hoofd der Fabrieksschool voorgesteld en hield de President-Commissaris een kleine toespraak, waarin hij H.M. een kort overzicht gaf van den vooruitgang der school sedert Haar vorig bezoek in 1895. Door de leerlingen der hoogste klasse werden daarna eenige liederen gezongen, terwijl op de bovenverdieping, na voorstelling aan H.M. van het damesbestuur en het hoofd der handwerkenschool de meisjes gedeeltelijk bezig met patroontekenen, gedeeltelijk met vrouwelijke handwerken, door de vorstelijke bezoekers in hare werkzaamheden werden bezocht. Met vriendelijk vragende belangstelling werd het naaiwerk en de geteekende patronen (o.a. een japonlijf) door de Koningin nagegaan. Buiten gekomen werd door alle aanwezigen het Wilhelmus aangeheven. Ik zat met nog een troep andere jongens op een schutting, tegenover de Fabrieksschool. Toen de vorstelijke personen buiten kwamen werd het zoo'n gedrang, dat een deel van den schutting instortte. Van de Fabrieksschool ging het langs de Hengeloschestraat naar het station, waar het hooge gezelschap zich nog eenige oogenblikken met de autoriteiten onderhield. Langs een omweg kwam ik ook nog juist bijtijds aan het station om de Vorstelijke personen voor het laatst te zien. Te ruim vijf uur vertrok de trein. Aan het gejuich scheen geen eind te zullen komen. Velen waren doorgelopen tot de viaduct bij het Park en begonnen daar nog eens flink hoera! te roepen. De Koningin opende nog het raampje en wuifde met de hand. Het bezoek was nu afgelopen, maar het feest hield aan tot laat in den nacht ja zelfs werden de volgende week nog kinderfeesten gehouden, welke ik echter niet bigewoond heb. 's Avonds was er op verschillende plaatsen concert en op het tennisveld werd nog bal gehouden ook. Tegen dat het donker werd, begon er meer drukte te komen. Rijtuigen reden af en aan door de stad. Bij groote troepen hosten en dansten jongens en meisjes door de "à la giorno" verlichte straten. Velen hadden eene oranje- of rood-wit-blauwe pet of eene hooge papieren muts met pluimen op. De kelen werden heesch door het zingen van liedjes als:

Wilhelmien gaat nooit verloren,
 Falderalderire, falderalderare,
 Wilhelmien gaat nooit verloren, Falderaldera.
 Daarvoor is Prins Hendrik geboren,
 Falderalderire, falderalderare,
 Daarvoor is Prins Hendrik geboren, Falderaldera.
 Er kwam geen

Er kwam geen eind aan het zingen, joelen en juichen. Bij iedere eereboog werd halt gehouden en een driewerf hoera klonk dan uit tientallen kelen. Was men de stad door geweest, dan begon men weer van meet af aan. Tegen half elf ging ik "huis toe", want mijn voeten waren als lood. Toen ik dan ook een kwartier daarna in bed stapte, sliep ik weldra als een os, en droomde van alles en nog wat.

's Nachts werden de lampions afgehaald en op een hoop bij elkaar gooid.

25 Juli: Den anderen morgen werd ik wakker of liever riep men mij wakker te kwart over tien. Ik had dus als een echte luilak een gat in den dag geslapen. Maar toen ik opstond, had ik een gevoel in de beenen, alsof ik in geen weken geloopt had. Ik deed dien dag dan ook zoo goed als niets. Tegen een uur of elf ging ik eens kijken, hoe of het met de straatversiering stond. Nu, daar was niet veel van over gebleven. De mooie dennen langs den kant waren alle verdwenen, zeker door straatjongens mee naar huis genomen. De lampions lagen bij mijn kameraad in huis op een hoop en een paar kleine jongens waren bezig, ze op te vouwen. Daar ik niets te doen had, (eigenlijk moest ik gras gaan snijden voor de konijnen, maar dat moest dan maar zoo lang wachten) ging ik bij hen zitten en hielp een handje. Tegen half een was dat zaakje opgeknapt. Nu nog gauw de lampions geteld, -en van de ong. 300 waren er nog 200 over. De overige honderd waren weg, gestolen, verbrand en door kwajongens stuk geslagen. Toen als de drommel gras snijden. Ik had gauw een zakje vol en de konijnen konden weer eten.

's Namiddags begon ik eens weer aan mijn dagboek, want dat was er met al die drukte bij ingeschoten.

Tegen den avond kwam mijne moeder met het voorstel om den volgenden dag eens voor een verzetje een konijn te eten. Nu, daar hadden we wel zin in. Maar niemand durfde een konijn dood te maken. Ze waren allemaal bang, dat ze 't arme dier zeer zouden doen. "Als geen een het durft, dan zal ik het wel doen", zei ik. Maar hoe het beestje te slachten? Al eens eerder hadden we er een opgehangen en wel een kwartier had het aan het touw gehangen, toen we het konijn losmaakten. Nu zou het wel dood zijn meenden we. Maar jawel, 't touw was nog niet los of daar sprong onze baas weer springlevend over de plaats. Toen heb ik het maar een paar tikken achter zijne ooren gegeven, en dood was ie. Dezen keer zouden we hem maar niet ophangen, doch doodslaan.

Hé, wat griezelig! Maar, (Hollandsch?, aantekening van een ander!!) daar werd niet aangestoord: We lustten allen graag een stukje van een konijn, dus hij moest er aan gelooven. "Is er niets, waar ik hem mee kan slaan?", vroeg ik. "Jawel", antwoordden dadelijk een paar broertjes van me, en de een kwam met een hamer, de ander met een pook aandragen. Zulke werktuigen kon ik natuurlijk niet gebruiken. Ik nam toen maar een stuk hout, pakte het konijn bij zijn ooren en gaf hem een goeien tik op z'n kop. Het dier gaf een schreeuw en trok z'n voorpooten voor z'n neus bij elkaar, alsof hij om genade wou smeken. "Nou, ik zal je dan maar genadig wezen", dacht ik bij mezelf en gaf hem nog een paar slagen. Daarna gooide ik hem op de steenen, waar hij nog eenige oogenblikken lag te stuiptrekken, toen nog één keer krampachtig z'n pooten uitgestrekt, en dood was 't stomme dier. Toen het mes even aangezet, en daarna aan 't villen. Nadat dit gedaan was ging ik naar mijn kameraad. De rest van 't werk liet ik aan mijne moeder over, want een konijn schoonmaken, daar heb ik geen verstand van.

Hoofdstuk VI: De vacantiereis.

29 Juli: De drie vorige dagen viel er niets vermeldenswaardigs voor; uitgezonderd de voorzorgsmaatregelen voor de vacantiereis. Dit werd klaar gelegd, dat ingepakt en nog weer wat anders werd in de zakken gestopt, opdat er toch vooral niets zou worden vergeten.

's Maandags, des morgens om vijf uur, stonden we allen gepakt en gezakt gereed tot de reis (taalkundige verbetering van een ander: "om af te reizen!"). We aten weinig, want 's morgens vroeg gaat het er niet goed door en dan nog wel bij zoo'n gelegenheid. We moesten eens te laat komen! Te half zes was het: "Niets vergeten?" Moeder goeden dag gekust en daarna opgemarcheerd marsch! Wat de jongens konden stappen! De oogen tintelden en reeds vooraf genoten we, van wat nog komen moest. "Ja, en dan gaan we hier heen, en daar heen, en dan gaan we baden en ..."
en zoo ging.....

en zoo ging het maar door. Te vijf minuten over zes floot de locomotief, de trein zette zich in beweging en - daar ging het. Nog vijf uurtjes, dan waren we thuis bij Grootmoeder. Allen zochten we zoo dicht mogelijk bij een raampje te komen, om alles te zien wat er te zien was. De trein rinkelklinkte de wissels over en stopte met een bons - Hengelo overstappen! In Hengelo stapten we over. De trein ging weer verder. In Almelo werd gestopt en van daar ging het door tot Deventer, waar weer even gestopt werd. Daarna ging het weer verder, de IJselbrug over, ter linkerzijde de schipbrug. Nog eens gestopt te Apeldoorn, en daarna ging het door de eenzame, woeste en kale zandhoopen en heidevelden der Veluwe. De trein ging tusschen de heuvels door, zoodat we een heel eind niets te zien kregen dan zand en heide. Eindelijk waren we uit die nare, dorre vlakke. Nadat we nog gestopt hadden te Amersfoort ging het door tot Amsterdam. Van uit den trein lijken de huizen veel op fabrieken, vier à vijf verdiepingen hoog, alles ramen wat men ziet. Te Amsterdam moesten we weer overstappen. Er was echter geen plaats meer in de derde klasse, zoodat we ons moesten behelpen (?) met eene coupé tweede klasse, waar we in de kussens wegzakten. Nu ging de trein naar 't ons scheen veel gauwer. Te Haarlem zagen we de machinefabriek der H.Y.S.M., waar tientallen locomotieven zonder kap of pijp stonden, om verder voltooid te worden. Tusschen Haarlem en Leiden gingen we door de streek der bloembollen, welke echter voor het grootste deel uitgebloeid waren. Te Leiden klikklakte de trein het wisselcomplex van het station over en stopte onder de kap. Nu waren we te Leiden! Aan het station werden we afgehaald door mijn broer en een anderen jongen. We traden de aloude sleutelstad binnen, de stad, die om haar volhouden tegen Spanje, begiftigd werd met eene hooge school, waar ze trotsch op kan zijn. Aan den Stationsweg zagen we het standbeeld van Boerhave, den beroemden medicus, wiens kennis zoo algemeen bekend was, dat de sultan van Turkije hem eens een brief ~~stuurde~~ zond met het adres: "Boerhave, Europa." Daarna kwamen we voorbij de zeer ruime vee-markt. Een paar familieleden werden bezocht en toen gingen we naar Grootmoeder, die met ongeduld op ons zat te wachten. Over en weer was veel te vragen en te vertellen. 's Middags zouden we naar Noordwijk gaan met de boot. Naar ons meedegedeeld was, vertrok die om kwart over één, maar toen we vijf minuten vóór dien tijd aan de aanlegplaats kwamen, was de boot vertrokken. "Die vertrekt om één uur", zei de man, waar men het vrachtgoed voor de boot moet brengen. "Dan zullen we maar met de tram gaan", zeide één onzer. "Als je daar ~~met~~ mee wilt, zul je je moeten haasten", zei dezelfde man, want die vertrekt ook een paar minuten over éenen. Nu de tram was ook al weg. "Dan maar met de boot naar Katwijk, die vertrekt pas kwart over twee." Nu, daar waren we vroeg genoeg voor. Eerst moesten we nog een poos wachten, voor de boot aankwam. We gingen maar dadelijk in de kajuit zitten, want er viel een fijne motregen. Een half uur daarna stak de boot van wal en we maakten, dat we voor de raampjes der kajuit kwamen. Het is toch maar heerlijk, zoo op 't water! Zacht werden we gedoldeind op de wieglende baren van den Ouden Rijn. Toen we te Katwijk a/Zee aankwamen, was het droog weer, maar er woei een stevige ~~wind~~ bries. Er was niet bijzonder veel drukte aan het strand, zooals dat andere jaren het geval is. Dit seizoen is zeer nadeelig voor de hotelhouders en eigenaars van paardjes en ezels, daar ze nu zoo goed als niets ontvangen. Om te baden was het veel te koud weer. Daarom gingen we maar in de duinen stoeien en ravotten naar hartelust. "Kopkeukelen" van de duinen en verstopperkje spelen, daar brachten we den tijd mee door. Maar plezier gehad aan 't strand, dat hebben we! De zee was echter onstuimig en woest. De golven waren huizenhoog. Een visschersschuit beproefde in zee te steken, maar ze bleef langer dan een uur op een plek zitten. Ze kwam niet vooruit. Daarom liep ze maar weer de haven binnen. Bij zulk weer gebeuren er vaak ongelukken. Dan raast de storm. De ruiten in de hutten der strandbewoners rinkelen, de dakpannen waaien weg als stroo en de huizen zelf staan te schudden op hunne grondvesten. En als dan de visschers op zee zijn, dan ziet men de vrouwen en dochters, door doodelijken angst voor hare echtgenooten, vaders en broeders haar huis uitgedreven, op de behelmde kruinen der duinen in zee staan turen, en bij iederen donderslag of bliksemstraal gaat haar eene rilling door de leden, bij de gedachte dat de visschers misschien verongelukken zouden of reeds verongelukt waren. Dan trachten de arme zeelui met hunne ontredde bommen..

bommen de haven te bereiken en zoo de ziedende zee, en het alles vernielende element te ontwijken. O, het zijn verschrikkelijke nachten, met noodweer op zee doorgebracht. Dan zit men boven op een golf, dan schiet men weer plotseling in de diepte, alsof men met man en muis naar den bodem der zee zal verhuizen. En met zoo'n weer gebeurt het zoo vaak helaas, zooals Tollens het in rijm zegt: "Wilde vlagen

En holle vloed en beukten 't schip;
Het stiet en brijzelde op een klip,
En splinterde, uit elkaar geslagen.
De golven kaatsten met het want;
't Geflenterd zeildoek woei in 't ronde,
Het wrak ging, volgeplast, te gronde
En 't lijk des visschers dreef aan land".

Maar er zijn ook andere tijden, dat de zee kalm en effen is als een spiegel, dat de zon in groote bundels hare verkwikkende stralen uitzendt op de badgasten aan het strand. Dan ziet men kinderen met frissche koonen, gewapend met een schop en emmertje, om vestingen te bouwen, kanalen te graven en dijken te leggen. Men ziet ze spelen en stoeien in het mulle zand der duinen, waar ze zich af laten rollen en weer andere liggen uit te rusten in een zelfgegraven hol in het zand. Velen nemen ook een bad; ze doen opvangen (verbetering door? : spelen krijgertje) in het water en het zilte nat spat hun om de ooren. Slechts noode verlaten ze op bevel hunner ouders het water, waar ze zoo heerlijk in kunnen ploeteren en plassen naar hartelust. Duizenden menschen, groot en klein, rijk en arm vindt men aan het strand vertegenwoordigd.

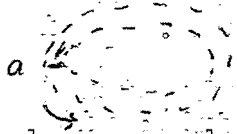
Om half acht gingen we weer met de boot naar huis. We waren allen moe van het spelen in de duinen. De wind was een beetje gaan liggen, maar om ons geen verkoudheid op den hals te halen, gingen we maar in de kajuit, kochten een fleschje bier (dat, evenals vele andere zaken op de boot voor geringen prijs verkocht wordt) en zongen daarbij een liedje, zoodat het bekende liedje:

"Ja, zoo'n reisje langs den Rijn, Rijn, Rijn,
's Avonds in den maneschijn, schijn, schijn.
Met een lekker potje bier, bier, bier,
Aan den zwier, zwier, zwier,
Langs de rivier, vier, vier,
Zoo'n reisje met een nieuwe schuit, schuit, schuit,
Allemaal in de kajuit, juit, juit,
Het is zoo lekker en zoo fijn, fijn, fijn,
Ja, zo'n reisje langs den Rijn."

op een paar uitzonderingen na, geheel op ons van toepassing was. (Ten eerste was er geen maneschijn, en ten tweede was het geen nieuwe schuit, waar we mee voeren). Om negen uur zaten we weer thuis koffie te drinken. Den volgenden dag gingen

30 Juli: we naar het museum van Natuurlijke historie. Daar dit echter pas te tien uur geopend wordt, gingen we eerst een poosje op een bank in het plantsoen zitten. Het was heerlijk weer, zoodat we genoten van de frissche lucht rondom ons. De stank van fabrieken, etc. slaat terstond op het water, dat men bijna in iedere straat aantreft, zoodat we daar in het geheel geen last van hadden. Te half elf begonnen we de bezichtiging van het museum. We keken onze oogen uit naar al de vreemde dieren welke we hier aantreffen. We zagen viervoetige dieren, vogels, visschen en insecten in alle soorten en grootten, van den olifant tot den muis, van den struis tot de kolibri, van den walyisch tot de koraaldiertjes, van de grootste kevers tot de kleinste houtwormpjes. Allerlei dieren zagen we, opgezet, opgeprikt, op sterk water en ook van die dieren, waarvan 't mogelijk was, de skeletten. Millioenen (?) vogeltjes hebben we daar gezien; peuterige diertjes met kolossale snavels. Verscheidene dieren waren in hun dagelijksch leven voorgesteld, bijv. eene ijsberenfamilie in een groote kooi, op ijsrotsen en sneeuw; een troep lama's in de woestijn en nog zoo vele anderen. Van andere dieren zag men de geheele metamorphose of gedaanteverwisseling, van het eitje tot het volwassen dier, o.a. van den meikever en van verscheidene slangetjes. We liepen de meeste zalen vlug door, daar er zooveel te zien was, dat men, wilde men alles op zijn gemak bezien, wel een paar maanden noodig had. Wij liepen alles vlug door en toch hadden we nog ruim drie uur werk met bezichtigen. Het bezoek van zoo'n museum is niet genoeg aan te bevelen. Het is o zoo leerzaam! En daarbij kost het bezichtigen van de meeste museums niets, voor't

voort-bezoek van enkele geeft men een fooitje, dat men zoo groot kan maken als men zelf wil. Het bezoek aan het museum van N.H. is, ik zou haast zeggen net zoo nuttig als een bezoek aan een dierentuin, met dit verschil, dat men de dieren in den dierentuin levend ziet, terwijl ze in het museum opgezet zijn en er de geraamten van staan. Daarentegen vindt men in het museum veel meer soorten en exemplaren, en kan men ze van nabij beschouwen 's Middags bezochten we het ethnologisch museum, afdeling Indië. Toevallig was er die week eene tentoonstelling van Athjeesche voorwerpen, buitgemaakt door een kapitein van het Indische leger. Deze tentoonstelling werd ook in het museum gehouden. De verzameling was buitengewoon mooi, maar vergeleken met wat er verder te zien is, was dit slechts een voorproefje (van al het andere bezienswaardige). Het prachtigste batik- en vlechtwerk, rijkelijk met goud, zilver en diamanten bewerkt, kregen we te zien in allerlei soorten en kleuren. Het oog werd verblind door de schitterende steenen, welke in de hoofd-, borst-, arm-, en beenversierselen waren gezet. We zagen kleeren van boombast, maar ook van de prachtigste zijde en andere stoffen. Pieken met gebrande bamboepunten, welke dwars door boomen heen dringen, blaasroeren, waardoor de kannibalen van Borneo vergiftigde pijlen blazen tot een afstand van 20 à 25 meter (het blaasroer zelf is ongeveer twee meter lang); schilden met scherpe punten er op, krissen en dolken in alle vormen en formaten, waarvan de gevesten alle prachtig gesneden en met edelsteenen bezet zijn; van allerlei slag wapens kregen we te zien. Afgodsbeelden stonden er bij de vleet, het een al leelijker dan het ander, van klei, maar ook van zilver en goud. Vele afgoden, zeker alle kwade, waren geheel in traliën gezet, zeker, opdat ze den inlanders geen kwaad zouden doen. Verder zagen we vele miniatuur voorstellingen van het dagelijksch leven der inlanders, o.a. huizen van binnen, eene bruiloft, eene slaapkamer van een' aanzienlijke; opiumkitten, etc. Door een oud-gediende werden ons verscheidene dingen uitgelegd, zoo bijvoorbeeld eene manier van tijgervangen. Daarvoor heeft men in Indië dan twee ellipsen van bamboe binnen elkaar, terwijl in den buitensten ellips eene bamboe deur is aangebracht die alleen naar binnen open kan, op deze manier:

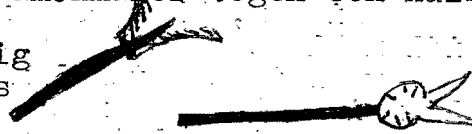


Bij a is de ingang. Nu legt men in den gang tusschen de beide ellipsen, welke ongeveer 15 Meter hoog zijn, een schaap of een ander dier als lokmiddel. Komt nu de tijger bij a in de gang, dan moet hij de richting van het pijltje volgen. Omkeeren kan hij niet, daarvoor is de gang te nauw. De tijger komt nu ten laatste bij / waar de deur zit, en loopt deze zelf dicht. Uit de gang springen kan hij niet, want een tijger kan geen sprong maken, als er eene bocht in den te nemen weg is. "Anders", zoo legde onze geleider uit "kan hij met gemak over zoo'n hoogte springen. Ik heb een tijger eens een sprong zien maken over eene schutting van dertien meter, terwijl hij een dier in den bek had (den naam noemde hij wel), dat iets grooter was dan onze kalveren." De tijger wordt in Indië echter ook wel anders gevangen, namelijk in eene muizenval, natuurlijk in het groot. In plaats van een stukje spek bindt men dan een stuk vleesch aan het touw. Doordat de tijger het vleesch afbijt, valt de schuif achter hem dicht en de baas is gevangen. Nog anders vangt men den tijger, door op den weg, welchen men zeker weet dat hij langs komt naar zijn nest, groote bladeren te strooien, welke met een soort lijm bestreken worden. Loopt de tijger nu over deze bladeren, dan hechten ze zich aan zijne pooten, en beproeft de tijger zich er van te bevrijden, door zich op den rug te wentelen. Daardoor komt hij echter geheel in de bladeren te zitten en hij wordt daarover zoo woedend, dat hij alle krachten inspant om zich van de bladeren te bevrijden. Eindelijk is de kracht van den tijger uitgeput, en geeft men hem gauw eenige lanssteken om hem af te maken. Wil men hem levend houden, dan wikkelt men hem in een net van bamboe en sleept hem zoo in eene kooi.

Om visch te vangen is de volgende methode zeer gebruikelijk. Men heeft van twee tot driehonderd meter lange bamboe schuttingen, van ongeveer een halven meter hoogte. Deze schuttingen gebruikt men om bij hoog water zandbanken, welke bij laag water droog loopen, af te zetten. Wanneer nu de eb invalt, heeft men de visschen slechts op te scheppen. Grote netten zijn echter ook veel in gebruik. Prauwen met en zonder uitleggers, alle in miniatuur, waren ook veel voorhanden. Men kan de inlanders op de schepen

op de schepen aan het werk zien. Weer een eindje verder zagen we een heel inlandsch leger, de muziek voorop, keurig mooi. Allerlei muziekinstrumenten waren er tentoongesteld, o.a. de gamelan, die veel op een rustbed lijkt met groote koperen paddestoelen, waarvan er ongeveer twaalf op zitten. De gong is een groot koperen bekken, dat een geluid geeft als eene torenklok. Dan waren er dansmeisjes, baljadères genaamd, rijkelijk met allerlei beenen voorwerpen versierd. Gebangs waren er in alle grootten. Deze waaiers zijn voor de inlanders onmisbaar, vooral voor de vrouwen. Verder liet de geleider ons allerlei wapens zien om amokmakers te vangen. Dit zijn menschen, die dol zijn geworden door het opiumschiiven, en dan met een kris gewapend de straten doorrennend, allen overhoop stekend, die zich op hunnen weg bevinden onder het onophoudelijk geroep van amok! amok! Zoodra zoo iemand zich op straat bevindt, slaat men met eene knots op een uitgehold blok hout, dat een geluid geeft, dat men ver kan hooren, om zoodoende de menschen te waarschuwen, om zich te bergen. Dadelijk gaan dan alle mannen er op uit, om den amokmaker dood of levend te vangen. De een is gewapend met een speer, de ander met een langen stok, op welks einde een ijzeren toestel zit, om den amokmaker tegen een huis aan te drijven. Dit wapen ziet er dus uit:

Weer een ander heeft een werktuig om het den amokmaker om den hals te werpen, aldus:



De gevangene kan zich dan niet losrukken, daar de stalen veeren hem dan in den hals dringen, evenals de punten in den halsring. Ook zagen we vele soorten apen en eetbare vogelnestjes van een soort zwaluw welke veel voorkomt op de zuidkust van Java bij Karang-Bolong, waar men jaarlijks ongeveer een half millioen nestjes vindt, welke onder de Chineezzen veel aftrek vinden. Het plukken van de nestjes is een uiterst gevaarlijk werk, daar ze aan de wanden der steilste rotsen zijn bevestigd. Verschillende zaken van de voortbrengselen van den kokospalm en het bamboeriet vervaardigd vinden in dit muséum eene plaats. Het is ongelooflijk, wat de inlanders er van weten te maken. Het hout van den kokospalm dient tot timmer- en brandhout, de bladeren worden tot manden gevlochten, of wel men gebruikt ze als dakpannen. De middelnerfen gebruikt men voor omheiningen; de bladknoppen worden als groente gegeten; de jonge witte blaadjes tot rijstmandjes gevlochten (waarin de rijst moet gekookt worden om recht smakelijk te zijn!); uit de schaal der kokosnoot maakt men lepels, drink- en eetnappen, inhoudsmaten, enz.; uit den vezeligen bast maakt men fakkels, touw, matten, kwasten, netten, enz.; uit de bloemscheeden sचेplepels; uit het zoete sap, dat men uit den bloemkolf kan aftappen, bereidt men palmwijn, azijn, gist en arak; de nog zeer onrijpe vruchten dienen als geneesmiddel. De halfrijpe pitten eet men rauw of gekookt, terwijl de in de inwendige holte aanwezige kokosmelk of klapperwater, eene aangename, gezonde en verfrisschende drank is. Uit de rijpe pitten bereidt de inlander de voor zijne huishouding onmisbare klapperolie en tevens eene soort plantenboter, ook worden ze veel gegeten of wel men maakt er in de fabrieken kokoszeep van. Het bamboeriet is evenzoo onmisbaar. Men gebruikt het om er eene brug van te maken over eene rivier of over een afgrond; men maakt er ladders van; het hout wordt verwerkt tot allerlei wapenen, als speren, dolken, messen, enz. De huizen worden er van gebouwd. Het huisraad bestaat grootendeels uit bamboe, evenals de meeste landbouwwerktuigen. Daarbij komen kokospalm en bamboeriet niet in geheel Indië voor. Eindelijk waren we het geheele muséum door, maar of we alles gezien hebben, durf ik niet te zeggen, en evenmin, of we alles wat we gezien hebben, begrepen hebben en het gebruik er van weten. Maar wel weet ik, dat we ten zeerste voldaan het muséum verlieten en naar huis gingen om eens te gaan rusten, daar we voor dierf dag weer genoeg gezien hadden, en daarbij, we zouden den volgenden dag naar Den Haag gaan loopen. We moesten dus vroeg op zijn en daarom vroeg naar bed gaan ook. Eerst bleven we echter nog een poosje zitten praten bij familieleden over al het moois van de muséums, welke we bezocht hadden. We raakten er niet over uitgepraat, en het was half tien voor we in huis zaten, om een boterham te eten. Een uurtje daarna lagen we in de veeren te slapen, want we waren moe van al dat loopen.

Vervolg: Hoofdstuk VI: De vacantiereis.

Vervolg: Hoofdstuk VI: De vacantiereis.

31 Juli: 's Morgens stonden we om half zes op, maar het werd zeven uur, voor we ons op weg begaven naar 's Gravenhage. We volgden den Rijn tot "De Vink" en sloegen daarna links af. Langs den Rijn heeft men vele schelpkalkfabrieken, welke vooral in het oog vallen door de veele schoorsteenen, welke van onderen zeer breed zijn, en waarin de schelpen gebrand worden. Dicht bij Voorschoten, rechts aan den weg, ligt de door het geheele land bekende goud- en zilverfabriek van Van Kempen. Een eindje achter Voorschoten konden we twee wegen volgen. De eene was echter honderd meter korter dan de andere, zoodat we den kortsten weg namen en rechts afsloegen. De weg van Leiden naar Den Haag is zeer mooi om te wandelen. Het vorige jaar hebben we (mijn oudste broer, mijne zuster, mijn kameraad en ik) dienzelfden weg al eerder geloopt, maar toen namen we er nog een stukje bij, namelijk van Den Haag naar Scheveningen, over den ouden weg; van Scheveningen langs het strand naar Katwijk en van daar (omdat de boot juist vertrok) over Katwijk binnen en Valkenburg naar Leiden, maar toen waren we ook moe, want we waren 's morgens om vier uur op stap gegaan, en we kwamen om half tien 's avonds weer thuis. Dezen keer zou het echter zoo'n vaart niet loopen. We wandelden den weg door het beroemde Haagsche bosch en kwamen om half elf in de residentiestad aan. Het eerste belangrijks, dat we zagen, was de dierentuin, aan den ingang van den weg door het bosch. We bezichtigden dien echter niet, daar het anders te laat zou worden, want we moesten juist aan het andere eind der stad zijn, zoodat we dwars door Den Haag heen moesten. Met recht mag Den Haag de stad der monumenten, standbeelden en paleizen genoemd worden. In de drukste gedeelten der stad heeft men betonstraten; overal loopt de "elastieke tram", zoodat de electriche tram in den volksmond genoemd wordt. De straten, vooral in de nieuwe wijken, zijn alle breed aangelegd en snijden elkaar rechthoekig. De huizen worden meest in drieën verhuurd, de benedenwoning, 2de étage en derde étage. Alle huizen in zoo'n straat lijken precies op elkaar. Kijkt men langs zoo'n rij huizen, dan ziet men één lange lijn van bellen, deurknoppen en vensters. Ik voor mij zou daar niet willen wonen. Intusschen waren we bij mijn oom in huis gekomen. Het was even over twaalfen. 't Eten stond klaar, maar we mochten er naar kijken maar aankomen niet. Er was niet op ons gerekend, daar we vooraf geen bericht hadden gestuurd. Eerst kregen we een boterham en tegen vijf uur, evenals bij de rijke lui, het middagmaal of, om het nu ook eens mooi te zeggen, het diner. Of we er van smulden! Ondertusschen was het begonnen te regenen en de regen hield aan tot den volgenden morgen. Dit weerhield ons echter niet om nog 's avonds de stad eens rond te loopen. We gingen de Passage door en bewonderden al het moois dat er in de verschillende winkels voor de ramen lag uitgesteld. Van nat worden was hier geen sprake, daar de Passage een door glas overdekte straat is. Aan het eind dier straat bevindt zich het ten vorigen jaar geopende warenhuis. Dit is een echt warenhuis, men loopt er in, alsof men in gewone straten wandelt, waar ter weerszijden de goederen liggen uitgesteld. Men verkoopt er allerlei; er is eene afdeeling voor kruidenijs en bakkerswaren; eene voor galanterieën en speelgoed; in eene andere afdeeling heeft men weer garen, band, sajiet, knopen, etc.; weer op eene andere plaats heeft men bedden en dekens; geheele ameublementen, kleeden, vogelkooien, parapluïstandaards, manteaux, ruststoelen en honderden andere artikelen meer. Er zijn drie verdiepingen, en alles is electricch verlicht. Er zijn honderd bedienden in dit grootste warenhuis van ons land. Men kan niets prakkezeeren (verbetering door? : bedenken), of het is er te koop, uitgezonderd dieren. Daarvoor moet men in het Londensch warenhuis zijn, waar men vliegen kan koopen bij de maat en op bestelling, zoo ze niet in voorraad zijn, ook wilde dieren. Bij 't naar huis gaan zagen we nog een vernuftig uitgedacht advertentie-toestel, dat, in electricch licht, ieder oogenblik eene andere advertentie te zien gaf.

1 Augustus: Donderdagmorgen gingen we weer de stad in. In de Passage werden ons eenige briefjes in de handen gestopt, uitnoodigingen bevattende tot het bezoeken van dit theater of dat muziekgezelschap ("concert") in een of ander café. Voor het gemak kocht ik me nog een plattegrond met tramwegkaart van Den Haag voor den luttelen prijs van drie stuivers. Op het Binnenhof zagen we de Ridderzaal, waar op dat oogenblik de 2de Haagsche vredesconferentie gehouden werd. Het stond er vol auto's en rijtuigen, en vele hotels in den omtrek hadden voor die gelegenheid de vlaggen der vertegenwoordigde naties uitgehangen. Hierdoor leden ze natuurlijk geen schade!

Toen we

Toen we door den Binnenhof liepen, werden we telkens lastig gevallen door brutale wegwijzers. "Weg waize, meheir". "Meheir, je loupt de mooiste zalen van Den Haag voorbai." "U gunt je kindere ouk niet veel, meheir, anders zou u me wel wille verourlouve, uwé te gelaije in de kabinetten van de menisters". Zoo zeurden ze ons om de ooren.

We zouden eerst de Gevangenpoort bezichtigen, en als er dan nog tijd overbleef, ook nog het Mauritshuis. Bij de Gevangenpoort stond echter zooveel volk te wachten om binnen gelaten te worden, dat we besloten, maar eerst het Mauritshuis te bezichtigen en om geen last te hebben van de wegwijzers op den Binnenhof, liepen we om den Vijver heen; eerst over de Plaats, waar vroeger het Groene Zoodje was, waar de gebroeders de Witt werden vermoord, daarna over den Langen Vijverberg naar het Mauritshuis. We gingen het hek binnen, de steenen trap op en we werden binnengelaten door in livrei gekleede bedienden. O, wat was het druk daar binnen! Maar het was ook de moeite waard, de meesterstukken van Nederlandsche, Vlaamsche, Italiaansche en andere meesters te bewonderen. De beroemdste schilders waren vertegenwoordigd. Er waren schilderijen van Rembrandt, Potter, Jan Steen, Ruysdael, Jan de Baen, Van Dijck, Van Ravesteyn, Cuyp, Boedijn en nog honderden anderen. Er waren schilderstukken van vruchten, naar de natuur, dieren, gevechten, van personen en gezelschappen, van Bijbelsche voorvallen. Onder anderen blonk uit de Stier van Paulus Potter; de Staalmeesters, de Nachtwacht, de Anatomische les, verschillende portretten van hemzelf door Rembrandt; het "Huishouden van Jan Steen", door hem zelf. Voorstellingen uit den Bijbel waren o.a. "de kindermoord te Bethleem", het eten van de verboden vrucht door Adam en Eva"; de doodslag van Abel door Kain; Abraham door een engel weerhouden, op het oogenblik, dat hij Izak (Izaak) wou slachten; David, de harp bespelende voor Saul; Absalom, met zijne haren hangende aan eene eiketak, door Joab met drie pijlen in het hart gestoken; de apostelen, kranken genezende, e.a. Wij als leeken in de schilderkunst, bekeken ze, vonden ze mooi en gingen verder, maar kenners bleven uren op één stuk zitten turen en maakten er schetsen en aantekeningen van. Toen we alles bekeken hadden, gingen we naar de Gevangenpoort: Reeds bij het binnengaan kwam ons eene koude lucht tegemoet uit de verschillende cellen. In de eerste kamer lagen en hingen allerlei folterwerktuigen van den beul, o.a. brandijzers en brandmerken, welke in een oven gloeiend werden gemaakt en dan den misdadigers in het vleesch, meestal op den linkerschouder ingebrand werden. Verder waren er hellebaarden en preken, hals-, pols-, en beenijzers, waarmee de boosdoeners vastgeketend werden; het zware dwangblok, dat met ijzer beslagen, om een der beenen geketend werd en waarmee de misdadiger dwangarbeid moest verrichten. Ging het werk niet vlot genoeg, dan kreeg men er met de zweep van langs. Dan hingen er verschillende kaarten, met opschriften van misdaden, b.v. diefstal, waarmee de dief eenige malen de stad moest doorloopen. Verder stond er nog eene pijnbank, waar men op vastgehouden werd en dan werden met een soort breekijszer de armen of beenen op twee plaatsen stuk geslagen; met een zwaren hamer kreeg men daarna den genadeslag. Aan den wand hingen groote bijlen, duimschroeven en dergelijke marteltuig meer. In een hoek stond de rekpaal. Dit was een lange paal, waaraan een rond ijzeren band zat, welke om het middel van den schuldige werd vastgesloten; de hakken moest hij achter een paar ijzers zetten waar ze niet weer uit konden, en om het hoofd werd een koord gebonden. Dan ging men aan't draaien aan een as, waardoor de schuldige zoover uitgerekt werd, als de beul verkoos. Daarna kwamen we in de galgenzaal, waar de ter dood veroordeelden hun laatsten maaltijd kregen. Die maaltijd werd het galgenmaal genoemd, en hij bestond uit spijzen, welke de veroordeelden zelf wilden hebben. Tegenover de galgenzaal was de hongerkamer, waar diegenen opgesloten werden, die tot den hongerdood waren veroordeeld. Door eene buis werd de heerlijke lucht van de in de galgenzaal bereide spijzen naar de gevangenen gevoerd, zoodat deze niet zelden krankzinnig werden van den reuk, terwijl ze zelf niets kregen. Daarop volgde de kamer, waar menschen in werden opgesloten, die tot den drup waren veroordeeld. Deze dood, door den drup namelijk, was een der gruwelijkste, welke men toepaste. In den zolder was namelijk een klein gaatje gemaakt, waarboven een bak met water werd geplaatst en waaronder de veroordeelde was vastgebonden. Door dat gaatje viel dan regelmatig een druppel water op het hoofd van den veroordeelde, waardoor deze binnen vier- en twintig uur krankzinnig en binnen

en binnen drie dagen dood was. Dan volgde de pijnkelder, waarin de menschen gepijnigd werden. Daar was o.a. de vuurplaat, welke gloeiend werd gemaakt; daar moest de verdachte over heen loopen met bloote voeten, en zoo hij zich niet brandde, was hij onschuldig. Dan was er de geeselpaal en het onthoofd-blok, waarin heele spleten waren, door het veelvuldig onthoofden. Vervolgens kwamen we in de cel van Jan de Bakker, pastoor te Woerden, die in 1525 om het geloof verbrand werd. Het was er, evenals in vele andere cellen zoo donker, dat men zonder lantaren geen hand voor oogen kon zien. Op den muur zagen we nog bloedvlekken en met zijn eetlepel had Jan de Bakker een gat in den muur gemaakt, om te ontvluchten. Dit kon hij echter niet, doordat er achter dien eersten muur, die ongeveer een halven meter dik was, een dikke ijzeren plaat zat en achter die plaat was nog weer een muur van een meter dikte. Ontvluchten was dus geheel onmogelijk. In de De Wittenkamer die daarop volgde, kon men terstond zien, dat ze voor aanzienlijke gevangenen werd gebruikt. Ze was veel ruimer, frisscher en gemakvoller ingericht dan de andere cellen en kamers. Er stond een steel en er was eene bedstede. Aan den wand hingen de portretten van Jan en Cornelis de Witt. Toen Jan de Witt zijn broer Cornelis in de gevangenis bezocht, schoolde het volk bijeen en denkende dat Jan de Witt zijn broer zou helpen ontvluchten, werd de gevangenis bestormd, de deuren werden opengebroken en de gebroeders De Witt naar buiten gesleurd, schandelijk mishandeld en daarna vermoord. In de vrouwenkamer, waar de vrouwen werden gepijnigd, was op den wand geteekend: Z. M. D. W. D. V. S., wat zooals sommigen beweren, moest dienen om de dagen van de week te onthouden, waarvan het de voorletters zijn. Volgens anderen heeft het een heel andere beteekenis, o.a.: 's Zaterdags Maken De Wijven Den Vloer Schoon, en omgekeerd: 's Sondags Voeren De Wijven Den Man Zat; of Zeg Man Doe Wat De Vrouw Zegt, en omgekeerd Zeg Vrouw Doe Wat De Man Zegt. Weer anderen: Zijne Majesteits Duiten Worden Dikwijls Verzopen; en zoo heeft men nog veel andere zinnen, welke bij die letters passen. Daarna bezochten we nog vele cellen, welke echter niet alle eenen naam dragen. Genoemd moeten nog de mannen- of ijzeren kamer, waar de mannen gepijnigd werden en de gijzelkamer, waarin Cornelis de Witt tijdens zijne ziekte verpleegd werd. In de balken heeft hij nog met zijn pennemes de gevels gesneden van het huis waarin hij te Dordrecht woonde, en dat, waarin zijn broer Jan in Den Haag woonde. Ook heeft hij eenige schepen uitgesneden in het zware eikenhout. Als men de gevangenis bezoekt, vallen terstond op de ijzige lucht, de dikke muren, de kolossale, zware deuren, sloten en tralies voor de vensters en de duisternis in de verschillende cellen. Men merkt terstond, dat men in eene gevangenis is. Na alles bezien te hebben verlieten we de gevangenis, welke vroeger zooveel dienst heeft gedaan. We gingen eerst naar huis om te eten en daarna, om half vier, met de omnibus naar Scheveningen. We gingen langs den ouden weg, die een heerlijk schaduw geniet van de boomen langs de kanten. In een half uur waren we aan het strand. In Scheveningen heeft men een prachtigen boulevard, welken men te Katwijk tevergeefs zoekt. De groote, rijke hotels vormen ééne aaneengesloten rij van wel een half uur loopens, als men tenminste niet te gauw loopt. Overal staan tentjes met ansichten en versnaperingen, met vlaggetjes, schopjes en emmertjes. Ook valt terstond in het oog de wandelpier, welke een heel eind in zee op pijlers is aangelegd, en welks einde men cirkelvormig heeft uitgebouwd, waarop in het badseizoen, dagelijks de muziek zich laat hooren. 's Avonds is de Pier tooverachtig verlicht door de vele electrische lampen en lampjes. Aan het strand te Scheveningen was het drukker dan te Katwijk, maar het was nu ook beter weer. We zagen veel kinderen paardje- of ezeltjerijden. De binnenhaven bezochten we het vorige jaar ook. Bij onze aankomst te Scheveningen voer toen juist de visschersvloot, groot 28 schepen uit en het eerste schip was reeds aan den horizon verdwenen, toen het laatste schip de haven verliet. Een uur daarna kwam er een schip binnenvallen, dat, zooals we hoorden, uit Noorwegen kwam, en met groote blokken steen geladen was. Dadelijk waren toen eenige stoere kerels bij de hand, om het schip te helpen vastleggen, 't welk lang geen makkelijk werk was. In de binnenhaven waren vele visschersjongens bezig krabben te vangen. Na de bezichtiging van de binnenhaven, den steiger en eenige booten, gingen we over het duin naar het strand terug. Boven op het duin, op de plaats, waar Koning Willem I landde, is een gedenknaald opgericht ter herinnering aan die gebeurtenis. Boven op de naald ligt een vergulde bal. De opschriften op de naald luiden:

1ste zijde: 30 November 1813. Tweede zijde: God redde Nederland.

3e zijde: 24 Augustus 1865. Vierde zijde: Het dankbare volk.

Overal in het duin is helm geplant, en op geregelde afstanden staat een waarschuwingsbord, waarbij met boete gestraft wordt het uittrekken of vernielen der helm. Deze helmplant heeft men geplant als middel tegen de verstuiving der duinen. Eveneens voor de verstuiving heeft men langs het strand stukken van manden en hekken in het zand gezet, opdat het zand zich daar zal ophoopen. Om acht uur verlieten we het strand. De vuurtoren was zoo juist opgestoken. Hij gaf afwisselend wit en rood licht, dat ver in zee scheen. Te half negen gingen we naar huis met de omnibus.

2 Augustus: Den volgenden dag zocht men ons met allerlei mooie praatjes in Den Haag te houden. De Koningin-Moeder was jarig en bij die gelegenheid zou er parade worden gehouden, er zou muziek zijn in het Bosch en 's avonds zou er aan Scheveningen groot vuurwerk zijn. Maar ondanks al dat moois besloten we toch naar Leiden terug te gaan. We gingen dan ook met den trein van kwart voor twaalf, zoodat we precies te twaalf uur weer in de Sleutelstad arriveerden. We gingen terstond naar het Schuttersveld waar altijd de parade wordt gehouden. Ook dezen keer was er parade, alle soldaten uit de verschillende kazernes waren hier bijeen, de artillerie, infanterie, cavalerie en de verschillende andere militaire afdeelingen, als de mineurs, sappeurs, pontonniers, etc. Eenige keeren ging het in optocht het Schuttersveld rond en daarna was de parade afgelopen. Er was dezen keer dan ook niet veel aan te zien. Daarna gingen we naar het Stedelijk museum van oudheid: "De Læcken Halle". Aan den ingang stond ter weerszijden veel beeldhouwwerk. Voor de bezichtiging moest mijn vader z'n naam teekenen in het boek der bezoekers van het museum. De naam was echter te lang voor één regel. "Adellijken mogen twee regels gebruiken, mijnheer", zeide de portier, toen hij onzen naam hoorde. We betaalden elk een dubbeltje als entreeprijs en begonnen toen de bezichtiging van de oudheden der stad. In de eerste zaal hingen geschilderde portretten van gildebesturen, hoofden der schutterij en vele altaarstukken, alle bestaande uit een middenvak met twee uitslaande zijstukken, waarop bijbelsche voorstellingen waren geschilderd. In 't midden der zaal stonden allerlei schietwapens, van de soldaten en schutters ten tijde van den tachtigjarigen oorlog en later, als vuurroers, musketten, geweren. De verschillende drachten der militairen lagen er ook. Vervolgens kwamen we in een ouderwetsch binnenhuisje. De muur was met antieke tegels belegd, een spinnewiel stond in een hoek. Op den haard lag een hoop blokken en er boven hing aan een ketting, een groote ijzeren pot, terwijl aan den schoorsteenrand een tondeldoos met vuursteen, stokjes en oud katoen hing. Op een kast stonden eenige borden met teekeningen. In 't midden van de kamer stond eene vierkante eikenhouten tafel met een paar lompe, doch besneden stoelen. Daarna gingen we naar boven. Op een hoek van de trap stond de uit hout gesneden zinnebeeldige vrouw der gerechtigheid: geblinddoekt, in de eene hand een zwaard, in de andere een weegschaal, alles van hout. In glazen uitstalkasten laggen allerlei munten, stempels, keuren, b.v. van de vischerijpolitie. Deze keuren waren uit koper gesneden vischjes en staafjes. Met de vischjes kon men de grootte meten van de gevangen visch, met de staafjes die der mazen van de netten. Er lag een stempelblok voor zestien bladzijden, geheel bezet met Grieksche woorden. Zwarte eikenhouten kabinetten, linnenkasten en kisten stonden langs den muur, evenals groote metalen klokken en ijzeren geld- en offerkisten.

In de bierbrouwerskamer hingen schilderijen aan den wand, voorstellende de verschillende bewerkingen tot het maken van bier; eerst het koren op het land, dan het oogsten, dorschen en naar de brouwerij brengen van het graan en verder de bewerkingen, tot het bier klaar is.

Weer in een andere kamer stond een peerenhouten linnenkast met prachtig snijwerk. Een rechterstoel van den schout stond in een hoek, terwijl er ook een pijnbank en een strafton voor vrouwen was. Deze strafton werd, zooals ik gehoord heb, veroordeelde vrouwen om den hals op de schouders gezet. De ton was bodemloos en had zware ijzeren banden, zoodat de vrouw moeite had om de ton te dragen. Ze moest dan eenige uren er mee rondloopen ten spot van alle ingezetenen, die haar met allerlei vuil mochten werpen, zoodat ze er weldra meer als een mesthoop dan als eene vrouw uitzag. Verder had men allerlei oude handschriften, advertenties, zegels, insignes, medailles, ridderorden, enz. De ruiten waren zoo wat alle beschilderd. Op de vensters stonden eenige zandloopers.

Naast vele..

Naast vele vaandels lagen eenige overblijfselen van het in 1807 gesprongen kruitschip, o.a. eenige stukken van het roer. Dit kruitschip heeft gelegen op de plaats, die men tegenwoordig nog "de Ruïne" noemt, tegenover het Van der Werff-park. Grootte zwaarden van ridders hingen aan den muur, naast schilden, lanssen en stukken van harnassen. Ook zagen we veel oude Zangboeken uit de kerken, kolossaal dik, maar zoo groot en dik als er aan den kant stond, hadden we er ons geen voor kunnen stellen. Toen we er echter dichter bij kwamen, bleek het, dat het geen boek was, maar eene houten kruidenkast in den vorm van een boek. Ook hadden we nooit gedacht, dat de wijnkannen, zoo groot waren. We zagen een achttal tinnen kannen op een kast staan. Op een bank lagen zeven regentenkussens, oud en versleten, maar de namen en wapens waren nog duidelijk zichtbaar. Aan den wand hingen vele schilderijen, o.a. de lakenbereiding voorstellende. In het Mauritshuis heb ik veel schilderijen gezien, maar geen was er zoo groot als dat, waarop Pieter Adr.sz. van der Werff zijn degen aan het radelooze volk aanbod, om zich liever te laten verdeelen en opeten, dan de stad aan de Spanjolen over te geven. Voor zijn opofferingen heeft men dan ook later een groot standbeeld van hem gemaakt op het Van der Werffpark. Op de vóorzijde staat: Ter gedachtenis aan de verdediging en verlossing van Leiden, de bevestiging van Nederlands vrijheid, en ter eere van den burgemeester Pieter Adriaanszoon van der Werf.

1704 - Het dankbare vaderland - 1884.

Juich Holland, dat door Leidens moed,
Uw Roem, Uw Vrijheid zag behoed.

Tevens was op het groote voetstuk in miniatuur beeldhouwwerk aangebracht, op de eerste zijde voorstellende een troep menschen, den eed van trouw afdragende, met het onderschrift: Het vaderland getrouwe, Blijf ik tot in den dood.

De tweede zijde, onder den titel "Rijnland" stelt voor een menigte mannen en vrouwen, de linkerhand opetende en met de rechterhand den vijand neerslaande. Het onderschrift luidt hier: Zoo lang wij hebben handen, ziet, Om 't eten één, één om te vechten; Zoo komen wij tot schande niet.

De derde zijde heeft tot titel "Delfland" en stelt voor: de watergeuzen, haring en brood uitdeelende aan de hongerige menigte. Het bijschrift luidt: Nu mogen wij afdrogen, Ons lang bekreten oogen; Want Leiden is ontzet.

En de vierde zijde stelt onder den titel "Schieland" eene menigte voor, in de kerk weenende en God dankende voor de redding. Hier luidt het bijschrift: Ik zal met al mijn hart den Heer Blijmoedig geven lof en eer:

Het standbeeld is omgeven door bloembedden, waarvan dat, hetwelk aan de voorzijde van het standbeeld ligt, telken jare de sleutels der stad voorstelt. Ik zou nog honderden dingen op kunnen noemen, welke wij in het muséum hebben gezien, maar ik zal dit niet doen, omdat het u maar zou vervelen en anders zou ik u aanraden, in de vacantie zelf eens naar Leiden te gaan, indien tenminste uwe beurs het toelaat, want er zijn zooveel muséums, dat ge er wel een jaar voor nodig hadt om ze alle te bezien. Alleen enkele dingen wil ik nog noemen, als een apothekerskast met toebehooren, ijzeren brandkasten, een binnenkamer van een regent, beenblokken, een grutterij in snijwerk, een brand in snijwerk, maten en gewichten, eene geheele wapenuitrusting, goud- en zilver-, glas- en aardewerk, oude weefgetouwen, pektoortsen, kolossale lantarens en de snijderstafel van Jan van Leiden. Deze man, als kleermaker opgeleid, werd later het hoofd der Methodisten, met welke hij de stad Munster veroverde, en die hij "Het nieuwe Jeruzalem" doopte, terwijl hij zichzelf als koning liet uitroepen. Later werd hij gevangengenomen en in eene ijzeren kooi onderging hij den hongerdood. De kooi is heden ten dage nog te zien in Munster. Na de bezichtiging, die ongeveer drie uren duurde, gingen we naar huis om te eten. Daarna deden we eene wandeling om eenige der zeven singels, welke de stad in een kring omgeven. Al de singels rond te loopen is zeker wel een der mooiste wandelingen, welke men kan doen. Aan den ingang van eene wasscherij las ik het volgende hekeldichtje:

Een onderkruiper is een dief,
Dat zegt de wijze man.

Wie 't zegt die heeft de waarheid lief
Dus wien de schoen past trekk' hem aan.

Of ieder het daarmee eens is, zou ik niet graag beweren, maar ik zal er niet over gaan praten.

3 Augustus: Wij hadden den vorigen avond besloten, om 's morgens vroeg op te staan, dan eene wandeling te doen, en tegen een uur of negen de markt eens op te gaan. Wij waren vroeg opgestaan, edoch... het regende, dus konden we niet gaan. 's Morgens om half vijf, toen we opstonden, regende het, om negen uur stortregende het, en om een uur of twaalf kon geen parapluie den neerplassenden regen keeren. Onze plannen vielen dus in duigen. Eindelijk om twee uur hield de regen op. Nu was er echter geen tijd meer voor wandelen of bezichtigen. Om half drie zou de trein vertrekken. We moesten dus haastig nog eenige familielieden goeden dag zeggen en daarna naar den trein. Om half drie verlieten we de stad, waar we zooveel gezien en genoten hadden. Zoolang de trein nog in het gezicht bleef, werden we toegewuifd en wij wuifden ook een tot weerziens. Toen we met den trein voorbij de trekvaart tusschen Haarlem en Amsterdam gingen, werd er juist een jongen uit het water gehaald, terwijl een massa volk er naar stond te kijken. Intusschen was het weer begonnen te regenen. In Amsterdam moesten we ons haasten met overstappen, daar we anders op een volgenden trein zouden moeten wachten. We konden er nog net in; we zaten nog niet goed, of daar ging de treinal. Op een paar plaatsen moesten wagens worden bijgehaakt, zoodat we twintig minuten te laat in Hengelo kwamen, en het locaaltreintje dus vertrokken was. Dit was eene teleurstelling, want nu moesten we wachten tot acht uur, en anders waren we om zeven uur thuisgeweest. Eindelijk waren we dan thuis om half negen en we waren blij ook, dat we er waren. Het regende nog steeds, en het bleef dien avond regenen.

We gingen vroeg naar bed, want we waren moe.

5 Aug. - 17 Aug.: Deze beide weken deed ik niet veel anders dan mijn dagboek bijwerken en gaan kijken naar de werkzaamheden in de Stadsweide. Daar is men namelijk bezig met het leggen van de riolering in de nieuw aan te leggen straten, lanen en pleinen. Het is een feusachtig karwei en het zal den eersten tijd nog wel niet klaar zijn. Intusschen nadert het einde der vacantie met rassche schreden en ik ben er maar blij om ook, ofschoon ik tot nog toe niets geleerd heb. Volgens mij moet de vacantie - vacantie blijven en daar vacantie slechts een vreemd woord is voor "rusttijd", zoo moet het ook een rusttijd zijn. Na de vacantie kunnen we dan weer met frisschen moed aan het werk, en frisch moeten we zijn; anders komt er van het leeren niets terecht. We hebben dan ook een volle maand gehad om ons aan het studieleven te onttrekken en me dunkt, dat is genoeg. Daarom Maandag 19 Augustus weer aan den gang! Ieder doe zijn best en helpe een ander, waar deze eenige moeilijkheid heeft; doch laat ook een ieder met zijn heele hoofd bij 't werk zijn en laat hij of zij niet alles aan een ander over laten, om het daarna over te schrijven, want dan komt er van de studie niets terecht. Werkt, wanneer het de tijd is, en na den werktijd komt weer de vacantie en dan kan ieder weer uitrusten zooveel hij of zij wil.

